SARAJEVSKI DŽEMATSKI MEDŽLIS i REISOVE IZJAVE.

Nakladnik:
Ispred Džematskog Medžlisa H. M. Merhemić, Sarajevo.

SARAJEVO, 1928.
Hrvatska Tiskara d. d.

Predgovor.

Bez osnovanoga povoda pokrenuto je jedno čisto vjersko pitanje, pitanje dopustljivosti nošenja šešira i otkrivanje muslimanskog ženskinja sa vjerskog gledišta, na takav jedan način, koji nimalo nije pohvalan i od osobe, od koje se ne bi smjelo očekivati da će ovako jedno krupno pitanje, sa onoliko malo obazrivosti na vjerske propise, u diskusiju povući.

Ali kada se pošlo ovim pogrešnim pravcem smatramo, da je za svakog muslimana, koji je u šeriatske propise upućen, nastala dužnost, da upozori na to, da se pošlo krivim putem, i da iznese i upozori na sve ono što bi moglo poslužiti, da se sa te stramputice izađe na pravi put.

I sarajevski džem. medžlis, da udovolji ovoj dužnosti i da pomogne, da i obični svijet mogne lakše upoznati istinu, te da se praznim frazama ne zavede na stramputicu, odlučio je, da u formi jedne knjižice iznese i prikaže sve ono najvažnije, što je u ovome pitanju do sada u javnosti iznešeno.

Počinjemo sa prvim izjavama, koje je naš H. Reis ef. dao u javnost i nastavljamo sa prepiskom, koju su te njegove izjave prouzrokovale između njega i sarajevskog džem. medžlisa, u kronološkim redom.

Naši uvaženi alimi Čokić i Karabeg, izašli su o ovome pitanju, svoje već objelodanjene žice, u kojima su podvrgli oštroj, ali

izjave H. Reis ef. i prikazali njegovo tumačenje šeriatskih propisa i njegovo gledište, kao pogrešno i neispravno. Mi pri kraju ove knjižice prepuštamo izlaganja i sud našega opće poznatoga i priznatoga alima i fakiha, Sejfulah ef. Prohe, pod njegovim potpisom, u kome i ovaj naš uvaženi fakih, pobija pravac i izjave H. Reis ef.

Nadamo se, da će svak, ko pomno prouči ovu knjižicu, bez mnogo teškoće moći da upozna istinu i da i sam dođe do osvjedočenja, da je pravac, što ga je naš H. Reis ef. zauzeo, iako je to za žalenje i osudu, pogrešan i protivan vjerskim propisima.

Biće nam najmilije, ako ova knjižica postigne namijenjeni joj cilj i ako bude povod, da još netko od naših spremnijih alima, ovo za nas muslimane tako važno pitanje, još bolje obradi i neuki svijet od stramputica očuva.

U Sarajevu, dana 30. VI. 1928.

Džem. Medžlis u Sarajevu.

1. IZJAVA REIS-UL-ULEME.

na konferenciji muslimanske inteligencije držanoj u Gajretu 6. decembra 1927.

»Bez izazivanja ne može se krčiti put našem napretku i neko mora da otpočne s radom. Gajret je pozvan da se interesuje za sva pitanja, koja zasijecaju u život muslimana. Meni je drago, da je inicijativa u ovom pravcu potekla baš od našeg Gajreta, koji po mom mišljenju ima prava da se i aktivno zainteresuje za sva važna muslimanska pitanja i van programa svoga dosadanjeg rada. Mi muslimani u B. i H. ne možemo kročiti naprijed, ako ne budemo temeljito pretresli sva naša aktuelna pitanja. Jer, ako neće intelektualci muslimani da raspravljaju o našim najvažnijim pitanjima — za što su oni i pozvani — i ako se ja ne budem potrudio, onda je sve uzaludno«.

Govoreći o muslimanskoj inteligenciji i njenom radu u narodu, presvj. Reis-Ul-Ulema je rekao:

»Ima muslimana koji su obukli šešir, i meni bi bilo drago, da ti muslimani dođu u džamiju da im ja napravim saf i da im ja držim vaz, da i oni sa ćursa drže vaz«.

U daljnoj diskusiji o vakufima i [illegible] prigovoru, da ogromni imetak vakufa ne [illegible] nimalo odgovarajuće koristi, a mogao bi [illegible] središte za vjerski i prosvjetni napre[illegible] je presvj. g. Reis-Ul-Ulema da je [illegible] opravdan i da bi se zbilja vakufski [illegible]

bolje iskoristiti, kao što je to učinjeno u Turskoj.

Presvj. g. Reis-Ul-Ulema iznio je, da je on nedavno bio u Turskoj i tamo vidio na mnogim mjestima u Carigradu, Brusi, Smirni i drugim gradovima, da je vakufski imetak iskorišćen do krajnosti. Na mnogim mjestima, gdje su bila nekad groblja, dižu škole i druge humane ustanove, pa i palače. Jednako je zapazio da se ne pridržavaju više vakufima, jer su svrhe, određene u vakufnamama, zastarjele i da su namjere zavještaca (legatora) ispravljene prema novim prilikama, da što više koriste muslimanskoj zajednici.

To nije uostalom ni u koliko u protivnosti sa Islamom i sa propisima Šerijata, jer ne treba shvatiti te vakufname taku uskogrudno, nego široke, onako kako ih je prije nekoliko stotina godina shvatao i zavještač prema prilikama u doba, kad je živio. Da su zavještači danas živi njihove bi vakufname sigurno drugačije izgledale i drugačije bi njihove odredbe bile.

Tako bi trebalo da se radi i kod nas, rekao je presvj. Reis-Ul-Ulema, da bi se ogromni imetak vakufa, koji je danas u najviše slučajeva već izgubio svrhu određenu vakufnamom i ne odgovara današnjim prilikama i potrebama muslimana. Treba da se zadovolje potpuno intencije i namjere zavještača, jer su njihove intencije išle za tim da se pomogne muslimanskoj zajednici.

Ako bih ja kazao da treba iskoristiti neki mezarištan (groblje) u islamske svrhe, ustalo bi Sarajevo protiv toga, pa i sve muftije. Najbolje za to jest slučaj sa grobljem u Ferhadiji, gdje je muftija izbjegavao da dade dozvolu za izgradu dućani. Pojedini

građani dolazili su meni i htjeli me [illegible] tužiti.

Mi čuvamo jedan kapital, koji je za [illegible] tavi koga će s vremenom drugi iskoristiti, [illegible] i nemuslimani, ako ga mi muslimani ne umj[illegible] nemo iskoristiti — kao što je to slučaj na sto[illegible] mjesta. Vakufi su objekti, koje su ostavili [illegible] preci, da ih se sjećaju potomci molitvom. D[illegible] navedemo samo jedan primjer: Neki su zavještavali svoja dobra u vakuf samo da im se pale mukave pred dušu. A ja držim da današnje doba zahtijeva savršenije mukave; da se umjesto tih mukava izdržavaju i odgajaju sposobni mualimi i imami. Ali, »šarti-vakif« (oporuka) stoji tome na putu. Mi imamo naše zajedničke bolesti i moramo ih svi zajednički liječiti, pa je zato i Gajret pozvat.

Naša groblja, kojih ima mnogo na najboljim mjestima, mogla bi se iskoristiti najljepše, a pojedini vakufi, čije su svrhe postale bezvrijedne mogli bi se tako iskoristiti, da donose koristi muslimanskoj zajednici.

Obzirom na konzervativnost našeg muslimanskog svijeta teško je reći, bi li se to moglo danas provesti, i dužnost je muslimanskih intelektualaca, koji krče put napretku bez obzira na mišljenje masa, da to pitanje pokrenu i rade na opću dobrobit muslimanske zajednice.

Ova je izjava štampana u »Gajretu« od [illegible] decembra 1927.

2. DRUGA IZAVA REIS-UL-UL[illegible]

Izjava Reis-Ul-Uleme u Gajretu [illegible] voda jednom članu redakcije [illegible] Lista« da posjeti Reis-ul-Ule[illegible]

donio je »Jugoslavenski List« u 282. broju od 10 XII. 1927. Ovom je zgodom Reis-Ul-ulema među ostalim izjavio i ovo:

Sakrivanje žena i to je duboko ukorjenjen običaj ali po vjerskim odredbama otkrivanje lica se ne protivi. Vjera načelno protiv toga nema ništa, ali shvaćanje pojedinaca i odgoj koje su naše žene imale tokom stoljeća, a koji je došao preko Turaka, on se protivi. Ima sva sila knjiga, koje su se nekad u školama upotrebljavale, a u kojima se kaže da djevojka, čim navrši 12. godinu treba da zastre lice, da se pokrije i ne dolazi u dodir sa tuđincem. Ali pitam vas: naše djevojke, koje polaze fakultete i svršavaju za liječnike i druge profesije, mogu li one zastrta lica učiti i prisustvovati predavanjima i nauci.

— Ja bih simpatičnije gledao onu muslimanku, koja otkrivena lica na pošten način zarađuje recimo u trgovini ili radioni, nego one zastrta lica, koje šeću korzom i bave se noću po kafanama.

1. PISMO DŽEMATSKOG MEDŽLISA REIS-UL-ULEMI.

Eksp. I.

Presvijetlom gospodinu

H. Dšemaluddin eff. Čauševiću,

Reis-ul-ulemi za Bosnu i Hercegovinu

putem kotarskog vakufskog mearifskog povjerenstva

u Sarajevu.

Sarajevo, dana 20. decembra 1927.

Presvijetli gospodine! Vi ste u zadnje dane dali izjave, koje po svojoj sadržini i posljedicama,

mogu biti po muslimane Bosne i Hercegovine sudbonosne. Ove izjave dali ste, kao vjerski poglavica sviju muslimana u Bosni i Hercegovini, a bez ikakvih argumenata.

Vaše gornje izjave odštampane su u našim dnevnim novinama i sa time poprimile karakter javnosti.

Ove Vaše izjave nijesu u saglasnosti sa tumačenjem vjerskih propisa, po drugim vjerskim zvaničnicima i alimima, te po sadašnjim priznatim udžbenicima. Baš zbog toga ove Vaše izjave, proizvele su težak i porazan utisak kod svih naših građana, koji ovakve izjave osuđuju. Po mišljenju svih građana, Vi nijeste smjeli ovake izjave, sami u javnost i štampu davati, prije nego li ovaka pitanja iznesete pred Ulema-medžlis, da se o njima raspravi i zaključak donese.

Vi ste to mimoišli, premda je hodžinska kurija svojevremeno donijela zaključak da Vi sami ne smijete bez Ulema-medžlisa davati ovake izjave.

Pitanje nošenja šešira, otkrivanje muslimanki, vakufsko pitanje i pitanje mezaristana kao i ona pitanja, radi kojih je i došlo do gore spomenutog zaključka hodžinske kurije, tako su krupna i zamašna pitanja za sve muslimane, da se ona ne smiju tumačiti samo po jednoj osobi, pa makar ta osoba bila i Vaša ličnost.

Sve ovo ogorčilo je muslimane grada Sarajeva toliko, da se je bojati za neugodnosti, koje bi se mogle dogoditi.

Džematski medžlis uzeo je sebi zato za dužnost, da Vas zamoli, da Vaše izjave ispravite i da jednu zgodnu izjavu dadete, sa kojom će narod dobiti jamčevinu, da se ovako nešto neće u budućnosti više dogoditi.

Vas, da nas po ovome pitanju u roku pismeno obavijestiti izvolite, bilje-

...ško-mearifski džematski medžlis:
Predsjednik:
u. z.
H. M. Merhemić.

Eksp. II.

Na prepisu I.

P. n.

G. g. članovima Ulema Medžlisa za B. i H.

na ruke gospodina

Hafiz Mehmed ef. Okića,

putem kotarskog vakufskog mearifskog povjerenstva

u Sarajevu.

Gornja predstavka predata je danas gospodinu Reis-ul-ulemi, a pošto ste Vi kao članovi Ulema-Medžlisa pozvani, da zauzmete jedno stanovište dostavljamo Vam gornju predstavku u prepisu i ...žmo, da i Vi dadete Vaše mišljenje u pogledu ... izjava po gospodinu H. Reis ef.
...olimo Vas, da nam Vaš odgovor u roku od ...na dostaviti izvolite radi daljnjeg ravna-

...evu, dne 20. decembra 1927.

...-mearifski džematski medžlis:
Predsjednik:
u. z.
H. M. Merhemić.

4. ODGOVOR REIS-UL-ULEME MEDŽLISU.

Sarajevskom vakufsko-mearifskom medžlisu

putem kotarskog vakufskog mearifskog renstva

u Sarajevu.

Vaše pismo od 20. decembra primio. I evo odgovor.

Na 6. o. mj. pozvan sam u prostorije društva Gajret. Tamo sam zatekao lijep broj ljudi. Radilo se o pripravi za proslavu 25-godišnjice osnutka Gajreta. Raspravljalo se o pojedinim referatima koje treba izraditi povodom te proslave. Bilo je govora o načinima prosvjećivanja naših muslimana. U ovim govorima i ja sam učestvovao. Isticao sam šta sve smeta u tom pogledu. Kazao sam da bi se mogli vakufski objekti, a naročito oni mezaristani po gradovima mnogo bolje iskoristiti u našu islamsku svrhu. Govorio sam i o nekim šartovima vakufa, da bi se i oni mogli u mnogo bolju svrhu prinačiti, kako bi više koristili islamskoj zajednici, a i namjeri samog vakufa. U tom razgovoru došlo je ponovno pitanje prosvjećivanja naročito našeg ženskog svijeta, pa je na me stavljen upit »da li muslimanka može hodati otkrivena lica, a da se ne ogriješi o vjerske propise«, na što sam odgovorio: »da može«, ovo moje »da može« temeljim Kuranskim propisima.

Prije trideset godina kada sam počeo učiti pravne nauke i kada sam naučavao Kuranske propise, pohađao sam najznamenitijih alima tadašnjeg učavao mnogo Kuran-

i Suretul-ahzab kao i Suretunnur. U Suretunnuru 30. i 31. ajet, a i tumačenje tih ajeta od pojedinih mojih nastavnika, dalo mi je povoda da ovo pitanje i dublje proučavam, jer su moji nastavnici tvrdili da lice, prsti i dlanovi žene nisu avret i da ženska naročito koja radi vanjske poslove ili studira kakove nauke, pristojno obučena može hodati i otvorena lica. Pošto mi je poznato bilo, da se pojedini šeriatski pravnici u ovom pitanju razilaze u svojim tumačenjima, (jer neki kao Imami Malikj tvrde, da samo onaj koji hoće da uzme jednu žensku sebi za ženu može joj gledati u lice i ruke, dok drugi vele, da može takav gledati joj cijelo tijelo osim poznatih udova; imami Azam dozvoljava takovom čovjeku gledati u lice, ruke i noge). Na drugoj strani Kazi Bejzavi tumačeći u 31. ajetu riječ: illa ma zahere, veli: to je lice i dlanovi, koje može biti otkriveno, ali samo u namazu. Dok Ahmed Erazi Eldžessas u svom djelu Ahkjamul-kuran, tumačeći taj ajet veli: prvi dio ovog ajeta »reci muslimankama neka sprečavaju svoje oči, neka ne gledaju na haram, neka koketirajući ne izazivaju pohlepu muškaraca i neka čuvaju svoju čistoću i neka ne pokazuju mjesta svojih ukrasa osim onoga što je na vani. — — — »ima značenja koje se odnosi na osobe osim muža i rodbine, pa izvodi iz toga, da je muhah gledati žensko lice i dlanove, jer da to nije avreta, to sam obratio pažnju mojih nastavnika i tražio da mi razjasne odaklen dolazi ova nesuglasica. Ustazi-muhtarem mi je odgovorio: uzrok nesuglasice je što jedni shvaćaju da ima opća zapovjed da se može gledati ženske, a drugi opet da je uopće zabranjeno gledati u ženske, dok ti ći držeći se ovog ajeta vele, da je dozvoljeno dati u lice i ruke, a zatim mi je rekao: uči ru, da toj da razumiješ zapovjedi, zabrane

upute i pouke njegove. Ne gledaj različitih tumačenja u tefsirima, samo gledaj kako ćeš razumjeti pojedine riječi uzvišenog Kurana, a onda slijedi ono, što ti predočuje Kuran, jer Kuran je za uvijek i za sva vremena, a tumačenja pojedinih komentatora prolazne su naravi. U Kuranu stoji »reci muslimanima, neka sprečavaju svoje oči, neka čuvaju svoje udove, jer je to za njih korisnije, a u istinu Bog zna slabu stranu njihovih očiju i njihovih udova«, kako muško, tako i žensko treba da imaju vjerski odgoj, treba da im u srcu stalno stoji Božija uputa o čuvanju čistoće i to je najvažniji tesettur. Ako muško ili žensko nema vjerskog odgoja, nema Kuranskih moralnih pouka u svom srcu, onda ne koristi ništa.

Pregledavajući Eldževahir fi tefsiril-Kuran u tumačenju Suretul-arafa, vidjeh, kako mufessir donosi jedan naslov: Šta je dužnost muslimana u ovom vremenu i veli: trebaju muslimani uspostaviti obuku za sve svoje jedinice, odsada muško i žensko ne smije ostati bez nauke, kako početne tako srednje, pa i najviše. Bog kaže, da je poslao Muhamed a. s. kao rahmet za cijeli svijet. Prema tome treba da i mi muslimani budemo rahmet za cijeli svijet, da im budemo uzor u svim vrlinama a nemoguće je to postignuti, kada drugi znaju, a mi ne znamo. Mi ne znamo ni naše vjere kao što ne znamo ni onih znanosti koje pune zemaljsku kuglu danas. Nesloga među muslimanima je došla zbog neznanja. Da je ulema dokazivala muslimanima, da vjera Islam nije skučena samo na pitanja fikuhska nego da zauzima i druge sve znanosti, mi bismo bili složan ummet. Ali čuvaše neznanje i budalasti postupak, zulum vladara i vođa, te neznalice u ulemskom kljaštu koje se poznaju u ovom dinu nego samo fikuhske [illegible]

sadržane u 150 ajeta Kurana, a koje ne znaju da Kuran ima 750 ajeta o lijepom vladanju i ahlaku 750 ajeta o raznim svjetskim znanostima, eto to je sve steglo pamet muslimanu i dovelo u inad sa bratom njegovim, pa se mrzi pravac jedan drugoga.

Kakvu li istinu govori ovaj dobri mufessir! I kod nas je bilo vremena, kada se govorilo da je cufur pohađati školu. Danas smo veseli što imamo učenih ljudi da ih biramo gdje treba. Zar se ne bi veselili kada bismo imali svoje doktorice medicine i prava. Kuran traži da njegovi sljedbenici budu uzvišeni, a ovo se ne postizava bez znanja. Kuran nas poziva da učimo i veli »znan i neznan nije jednak«. Mi vidimo da znaniji uvijek pobjeđuju. Ja sam kao profesor šeriatske škole u jednoj anketi tražio, da mi muslimani osnujemo za svoje ženske učiteljsku školu, pa da odgojimo učiteljica, koje će uz ostale znanosti širiti i nauku uzvišenog Islama. Nije mi to uspjelo, jer me nijesu razumjeli ni napredni ni nazadni. Džematskog medžlisa nije bilo tada, pa da prati šta Džemaluddin govori. Sada eto hvala Bogu ima taj medžlis koji se stara o dobrom napretku muslimana svoga područja. Zato neka pretrese ovo što sam rekao i što govorim. Ja sam rekao još i to, da mi je draže vidjeti muslimanku otvorena lica da pošteno radi i zarađuje u svojoj radnji nego li vidjeti one nazovi zastrte što se klatare i koketiraju. Iz ovoga se svega ne smije razumjeti da ja govorim: otkrijte svoje žene. To meni nije na kraj pameti. Ko može neka se ravna prema propisima o vladanju naših majki, o prečasnim [illegible] našeg Pejgambera. Ja ovdje vodim računom što postoji, što će doći i što mora doći. [illegible] znate, da u našoj domovini ima krajeva [illegible] muslimanke otkrivene. Usljed sile prilika

toga ima i u Sarajevu. Osim toga Vi znate da ima dobar broj nazovipokrivenih muslimanki, koje imaju svoje zloglasne knjižice. Ove muslimanke stanuju među drugim poštenim muslimanskim svijetom i u stanju su da bolest rašire dalje. Ovo bi trebalo, da proizvada težak i porazan utisak na dobre muslimane, pa da se pobrinu da se iz ovoga ne izrodi kakva neugodnost.

Ja nijesam kakav alim, pa se i ne brojim među njih. Ja sam samo muteallim, ali, iako kao učenik, koji teži da pronađe istinu, imam običaj da odgovaram na ona pitanja, koja se meni stavljaju. Na usmeno pitanje usmeni odgovor, a na pismeno pitanje pismeni odgovor. Tako sam na pismeni upit Ratnog Ministarstva u Beču koncem 1913. godine dao pismeni odgovor o vojničkim kapama, a na pismeni upit Vojnog Ministarstva u Beogradu u istom predmetu, dao pismeni odgovor. Pitanja, koja se upravljaju Ulema-medžlisu, to rješava Ulema-medžlis. Samo i u tom slučaju, ako se ne slažem sa odgovorom, ja imam pravo dati odvojeno mišljenje, kao što to pravo ima svaki član.

Šaljući ovaj odgovor, ne stavljam Vama nikakova roka niti šarta, a da ste kao pravi muslimani na kraju Vaše knjige napisali i selam, i ja bih Vama rekao Selamun-alejkjum!

Sarajevo, 22. decembra 1927.

Samo

Džemaluddin.

ODGOVOR TROJICE ČLANOVA ULEMA MEDŽLISA (OKIĆA, KADIĆA I BAHTIJAREVIĆA) DŽEMATSKOM MEDŽLISU.

Džematskom medžlisu

kotarskog vakufskog mearifskog povjerenstva

u Sarajevu.

Na Vašu predstavku od 21. XII. 1927. glede stanovitih izjava gospodina Reis-ul-uleme do danas nismo bili u stanju odgovoriti Vam službeno, jer po našem autonomnom štatutu ulema medžlis u svojim sjednicama rešava o stvarima koje budu na isti kao ured upućene i od predsjednika na dnevni red stavljene.

Šeriatski propisi o postavljenim pitanjima dovoljno su jasni i poznati — kao što i Vaša predstavka ističe — a mi od njih ne odstupamo.

Izdavanje pojedinačnih izjava i mišljenja o svakovim pitanjima — proti čemu i Vaša predstavka govori — unosi u samu stvar višu zabunu, koju treba izbjegavati.

Sarajevo, 29. XII. 1927.

Okić, A. Kadić, M. Bahtijarević.

6. ODGOVOR DŽEMATSKOG MEDŽLISA REIS-UL-ULEMI.

Ulema-Medžlisu

na ruke Reis-ul-uleme, presvijetlog gospodina
H. Džemaluddin ef. Čauševića
putem kotarskog vakufskog mearifskog povjerenstva

u Sarajevu.

Presvijetli gospodine!

Vaš odgovor od 22. decembra na naše pismo od 20. istog mjeseca primio je Džematski Medžlis preko Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, i pomno ga proučio.

Prije svega Džematski Medžlis sa žaljenjem konstatuje, da ste Vi propustili odgovoriti na glavnu tačku našeg pisma t. j. glede Vaših izjava gdjekojim saradnicima naše štampe, a koje ste Vi i kasnijim izjavama potvrdili.

Džematski Medžlis izrazio je bojazan, da bi način prenošenja raspŕave po ovim čisto vjerskim pitanjima na štampu odnosno javnost, mogao imati vrlo štetnih posljedica. Ova bojazan nažalost obistinila se je, i mi danas vidimo, da ovo pitanje raspravljaju više nepozvani, nego li pozvani, i to na način, koji ni malo ne služi interesima islamske zajednice, a samoj stvari mnogo štete nanosi. Džematski Medžlis mora sa žaljenjem konstatovati, da ste Vi skrivili, da se ova stvar uputila pravcem, kojim nije smjela poći.

Nadalje Džematski Medžlis ustanovio je iz Vašeg odgovora, da Vaše izjave, koje su u štampi, i izlaganja, koja u Vašem odgovoru citirate, nijesu u skladu i saglasnosti [illegible] dećih razloga:

1. Vaše izjave, koje ste dali štampi bez ikakva razjašnjenja i ograde, pokazuju, da ste Vi za otkrivanje žene i za jedan pravac, koji se ne može dovesti u sklad sa šeriatskim propisima, kojih su se držali muslimani svih mezheba sve do danas, a kojih se propisa i mi strogo držimo i od kojih mi ni na koji način ne odustajemo.

2. U Vašem odgovoru stoji, da ste Vi upućeni od »Ustazi-Muhterema« kako ćete vaditi ahkam iz Kurana i prema tome, donosite svoj sud, pa velite da može žena ići vani kuće otvorena lica i ako se ovaj Vaš sud kosi sa ostalim šeriatskim delilima, od kojih ehli sunet ni u kojem pogledu ne odustaje i ne može opstojati. Kao što nam je to iz cijelog asara, kojim nam je selef ostavio i po kojemu smo mi svi muslimani izuzam neke »frkai-dalle« sve do danas postupali.

Presvijetli gospodine! U Vašem obrazloženju mi naziremo, da Vi hoćete, kao što i sami velite, da budete tumač islama i njegovih propisa, samo po svojoj vlastitoj sposobnosti i da to naturite i drugima, a ovo se kosi sa shvaćanjem sviju mudžtehida, koji ne primaju ni mnogo većih kapaciteta, osamljeni idžtihad.

Širom islamskog svijeta, sva je ulema mutefik, da svi oni, koji se bave idžtihadom, i to isključivo za one mesele, za koje od sahibi-mezhba »nass« ne postoji, moraju posjedovati sve uvjete za idžtihad, koje sigurno nije posjedovao ni Vaš Ustazi-muhterem, i tek onda stupiti, u ovaka, sa velikom odgovornošću skopčana pitanja, za njihovo tumačenje. Ulemai-islam ove ljude ubraja u III. kategoriju fakiha i nazivlje ih »Mudžtehid-fil-Mezele«.

Zavirimo u taribi tešrij, pa vidimo, tko su ovi ljudi i kakva ulema spada u ovu kategoriju. Ulemai-Islam ne nalazi ni u znamenitog Džesasa

pred čijom se sjenom gubi sva ulema našega stoljeća, a u koju spada i Ustazi-muhterem, uvjet za stupanje u ovu kategoriju.

Po zahiri Kuranu postupati, vezano je sa velikom odgovornošću, jer to iziskuje onaku spremu, kakvu ulema ne nalazi ni u mnogo većih kapaciteta, nego je imaju alimi našega stoljeća.

Presvijetli gospodine! Vi velite, da dozvolu otkrivanja lica žene crpite iz 30. i 31. ajeta Surei-Nura i kod toga služite se »Džesasom« i uzimate samo ono, što Vama konvenira, a ne spominjete sve, što u Džesasovom »Ahkami-Kuranu« stoji. Džesas iz svega vadi hukum, da žena mora biti pokrivena, izuzam najnužnijih slučajeva, iz čega nikako ne slijedi, da kako Vi tumačite, može ići na ulicu otkrivena lica.

Vi u svim Vašim izjavama velite, da žena može ići i otkrivena lica izvan kuće, a da se ne ogriješi o propise Kurana. Ne znamo, kako dolazite do ovakvog zaključka?

Vama je poznato, da je namaz farz bio u Meki i da je tada određen način, kako treba, da se žena pokriva u namazu. Ovde je rečeno, da žena mora sve pokriti izuzām lica, ruku i stopala. Kasnije je nazil bio ajet, na koga se Vi pozivate, a u kojem izričito stoji »Vel jadribne bi humurihinne« itd.

Kad je već prema prvoj zapovijedi kod žene sve pokriveno, osim lica, ruku i stopala, što bi onda bio hikmeti-tešri ovoga drugog ajeta?

Kasnije je opet nazil bio ajet, u kojemu stoji »Judnine-alejhinne min dželabibihinne« itd. Iz čega također slijedi, da se još nešto treba pokriti izuzam što je prije naređeno, pa onda na koji način vadite hukjum, da se ostane samo pri tome, što je samo za namaz određeno.

U Kurani-Kerimu dalje stoji: »Ve kare redžne-teberudžel džahilijetie«, što u

da ne smije žena pokazivati svojih ukrasa, a ako lice žene nije njen ukras, ne znamo šta bi drugo moglo biti. Također u ajeti kjerimu dalje stoji: »Vel kavaidu minenisaillati« itd. do kraja iz čega se nedvojbeno razumije, da je i za stare žene, koje nemaju nikakva izgleda na udaju i ne mogu pobuditi muške strasti, bolje, da se pokrivaju.

Kod svih gore citiranih ajeta na kraju i Džesas u svome Ahkami-Kuranu veli, da žena treba izuzam namaza, biti pokrivena lica.

Od nuzula ajeti kerime za tesetur, za vrijeme Fahri-kainata a. s. ashaba, tabiina, pa sve do danas, žena je bila pokrivena, što najbolje dokazuje, da nije Vaše tumačenje ispravno, jer su oni sigurno kurani kerim, bolje poznavali nego li Vi

Presvijetli gospodine! Ovom prilikom navešćemo tumaćenje i shvaćanje po ovom pitanju jednog savremenog velikog islamskog alima, merhun Zihni ef., kojega cijeni sva ulema našega vremena, što nam svjedoči njegov kavli džejid i u njemu iznešeni takrizi, velikog Halisa, čuvenog Ali-Hajdara i drugih.

Ovaj poznati arebista., kojemu ni Vi ne možete poreći sposobnost, drukčije shvaća i tumači Kuran, nego ga Vi tumačite. On u svome fikuhskome djelu »Mufarekat-ve-Munakehat« na 113 strani veli: Izvan namaza, reći, da lice nije na mahrem, je galet, koji se ne može oprostiti.

Ovo njegovo djelo odobreno je po Mešihatu i [illegible] do Kjemal-pašine vlade, služilo je kao udžbe[illegible] svim višim školama i nitko nije podigao [illegible] ovoga njegova hukjuma, niti ga je tko [illegible] konzervativcem i mračnjakom, nego [illegible]vao i priznavao ga, nazivajući [illegible]-Zeman«, a fakihi imamom na-

3. U Vašem odgovoru izgleda nam, da Vi ne vodite računa o fesadi zemanu, i u doba, kada naš kulturni svijet traži načina, da ograniči raskalašenost ženskoga svijeta i kada sve starješine drugih vjera viču: »Pokrivajte se«, a Vi nažalost dajete Vašim izjavama povoda, da se naše, sada pokrivene žene, otkriju.

Prije nekoliko godina Džematski Medžlis, vodeći računa o islamskom moralu, prvi je podigao svoj glas i dao inicijativu ,da se osnuje odbor za zaštitu morala. Iz vlastite pobude i ako je to bila Vaša dužnost, Džematski Medžlis je osnovao ovaj odbor u cilju, da pridigne one ženske, koje su moralno poklekle, a u nastojanju da se sprečavanjem širenja nemorala, zapitao sarajevskog muftiju: ima li dževaz, da se one ženske, koje se ne mognu od nemoralnog života na drugi način odvratiti, otkriju i time žigoše njihov postupak, a druge, koje su pokrivene i poštene od napasti zaštite, dobio je od Mufti ef. fetvu, da se ni ovakve žene ne mogu otkriti.

4. U Vašem odgovoru stoji, da Vi rađe vidite jednu otkrivenu muslimanku, koja pošteno zarađuje, nego drugu, koja se nazovi pokrivena po korzu klatari i koketira. Iz ovoga razumijemo, da Vi više polažete važnosti na slabo materijalno stanje muslimana, nego na vjerske propise. Do danas nijesmo bili sretni da dočekamo, da Vi povedete kakvu akciju, kako bi se našem siromašnom ženskom svijetu pribavilo poštene zarade, a da ne moradne biti izvrgnuta svim napastima, koji joj u današnjem fesadi zemanu i pokrivenoj prijete, a kamo li, kad bismo je još otkrivenu, a neodgojenu, bacili na ulicu.

A da ste po sreći i svojoj dužnosti jednu ovakvu akciju poduzeli, mi smo uvjereni, da bi u ovom putu, do sada, svi muslimani Bo

cijevine slijedili i zahvalni Vam bili, i tvrdo smo uvjereni, da biste u ovome imali više uspjeha nego što ćete imati sa dopuštavanjem, da se ovakva čisto vjerska pitanja raspravljaju i tretiraju po novinama i da se u to miješaju neprozvana lica.

Vi ste bez ikakva povoda u Gajretovim prostorijama dali jednu izjavu, koja počinje sa riječima: »Bez izazivanja ne može se krčiti put« (Gajretov list od 16. XII. 1927. broj 24.), pa ne znamo koga hoćete da izazovete i s kime hoćete da povedete borbu i proti kome želite da napravite front?

Vodeći računa o uzrujanosti, koju su Vaše izjave među građanima proizvele i radi kojih se je tražilo, da se na javnom zboru osudi Vaš postupak, Džematski Medžlis je, u namjeri da zaštiti Vaš mekam, i da predusretne javno tretiranje po ovim čisto vjerskim pitanjima, uputio službenim putem svoju predstavku, sa kojom Vi ironišete, a Vi ste umjesto da ostane stvar službenom tajnom dali i opet u dnevnu štampu, kako naš dopis tako i Vaš odgovor, iz čega bjelodano slijedi, da Vi želite i hoćete, da se ova čisto vjerska pitanja preko štampe tretiraju i da sa time potvrdite Vašu izjavu, datu u Gajretu: »Bez izazivanja ne može se krčiti put«.

Ovaj Vaš poziv na izazivanje, našao je nažalost odziva, jer smo skoro u beogradskoj »Politici« pročitali izlaganja jednog nazovi branitelja Vaših ideja, koji se ne ustručava, da nazove jedan hadis iz »Kjutubi sitte« lažnim i neistinitim.

Kad smo ovo pročitali, očekivali smo sa pravom, da ćete Vi podignuti svoj glas proti ovome nemjesnom ispadu, ali nažalost i to je izostalo jer Vi ni na ovaj ispad nijeste reagirali.

Što se vakufskog pitanja tiče, Džematski [illegible] konstatuje, da ste vi i ova

pokrenuli na jednom mjestu, gdje to [illegible] spada. Mi za vakufska pitanja imademo [illegible] sudski forum, koji je jedini pozvan i kompetentan da ova pitanja raspravi. Davanje izjava [illegible] drugog foruma jedino bi moglo imati za cilj, da se stvori jedan front, koji bi imao izvesti pressiju na Vakufsko-mearifski sabor, da skrene sa puta koji mu je vakufski Statut propisao.

Džematski Medžlis je uvjerenja, da je jedino pošt'vanje vakufnama i šarti vakifa, sačuvalo samostalne vakufe, jer smo svi svjedoci, kako je centralna vakufska zaklada, kupovanjem bankinih dionica, prošla, a ta bi sudbina unificiranjem svih vakufskih dobara, mogla da stigne i nih.

Što se tiče pitanja nošenja šešira, po ovom pitanju je svojevremeno ulema zauzela svoje stanovište, i prema Vašoj datoj fetvi rekla svoje mišljenje, koje je bilo protivno Vašoj fetvi, a koje je i u posebnim risalima objelodanjeno. Isto tako je džematskom medžlisu poznato, da je Misirska Ulema u pogledu nošenja, šešira izdala fetve po sve četiri mesheba, koje su fetve po Šejhul-Islamu, Šejhul-Ezheru i Misirskom muftiji zvanično potvrdene, a koje su fetve potpuno oprečne Vašem riješenju i skoro datim izjavama.

Predstavku, koju je Džematski Medžlis na 20 pr. mj. Vama uputio, upravio je također u prepisu članovima Ulema Medžlisa, i u odgovoru, koji je na ovu predstavku dobio, ni članovi Ulema Medžlisa ne dijele Vaše mišljenje, isto kao što i ne odobravaju pojedinačno istupanje u ovako krupnim stvarima, što opravdava razlog, da Vas je Džematski Medžlis upozorio na zaključak kurije u pogledu Vaših istupa.

Da je stanovište Džematskog Medžlisa [illegible] na pitanjima, koja su pomenuta u [illegible] posvema oprečno, svjedoči najbolje

vrhovnog beogradskog muftije, presvijetlog Zeki ef., štampana u beogradskoj Politici od 31. XII. 1927 god., u kojoj se je izjavio dolično položaju koji dolikuje mekamu, kojega zauzima, a pozivajući se na šeriatske propise, kao i izjava data po muftiji g. Maglajliću.

Prema svemu izloženom, Džematski Medžlis smatra svojom dužnošću izjaviti, da Vaš dopis ne sadrži nikakav stvaran odgovor na stavljena pitanja, sa kojim bi se mogao ovaj Džematski Medžlis zadovoljiti.

Pri kraju Džematski Medžlis mora još naročito primijetiti, da je njegova predstavka jedan službeni akt, a prema našoj naobrazbi i službenom običaju u službenim dopisima ne stavlja se selam, a Vi ste i ovo ironisali na jedan način, kako ne dolikuje jednoj osobi, koja drži puno do sebe, kao što ste Vi.

Sarajevo, 12. januara 1928.

Predsjednik: u. z.: H. M. Merhemić.

7. DRUGI ODGOVOR REIS-UL-ULEME DŽEMATSKOM MEDŽLISU.

Sarajevskom vakufsko-mearifskom džematskom medžlisu

putem Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva

u Sarajevu.

Vaše pismo od 12. januara primio i evo odgovor:

Moji su odgovori u skladu sa onim, što Bog propisuje u Kuranu, pa i ako poznajem i ono, što su šeriatski pravnici i komentatori rekli, ja se

volim držati propisa uzvišenog Kurana, jer je on zauvijek i za sva vremena. Na ovo me poziva i Kuran, jer mi propisuje razmišljanje, proučavanje i istraživanje. Ja ne trebam Vašeg ovlaštenja u ovom pogledu, pa je suvišno bilo poricati meni ono, na što me Svevišnji Allah poziva. Naročito je bilo suvišno prigovarati mojim bivšim i sadašnjim ustazima. Raspored šeriatskih pravnika je meni dobro poznat. Taj raspored su načinili ljudi, nije to ništa propisano u Kuranu. Ako Vi taj raspored napominjete zato, da možete reći: »Ovaj je bolji od onoga«, to je pogrešno. Jer, ko je od koga bolji, to samo zna Onaj, koji sve vidi, sve čuje i sve zna. Ni jedan mudžthid nije ovako krupnu rekao, kao što Vi meni velite. Ta poznato je da su sva četiri velika imama uvijek govorili: »Mi nikoga ne silimo, da prima ono, što smo mi pronašli kao pravo, svakom je slobodno ako može da se posluži sa izvorom, mi ne tražimo da nas iko slijepo slijedi.« Osi mtoga, Vama je poznato da vjera Islam ne poznaje nikakva foruma, koji bi mogao zabranjivati ono, što je Kuran dozvolio ili dozvoljavati ono, što je Kuran zabranio. U Islamu ne može niko nikoga u kjufur bacati, ako on to sam ne želi.

Vi kažete, da su se šeriatskih propisa o pokrivanju žene držali svi muslimani sve do danas, što ne odgovara istini. Prvo, u našoj domovini ima mjesta gdje muslimanke hodaju otvorena lica i vrlo se čisto i pristojno ponašaju. Osim toga naši običaji u ašikovanju pokazuju da nikada nijesmo taj fikhski propis poštivali. Šta više, naše djevojke od 20, pa i više godina nijesu pokrivale ni onih dijelova, čije pokrivanje zahtijeva (31) ajet u Suretun-nuru. To je sve na stoljeće ulema gledala, ali nije tvrdila da toga nema. Sud ete, dematski medžlis neće da vidi to, pa tvrdi

sve pokriveno. Osim toga, još za vremena H[illegible] leta i Mešihata poznajem krajeva u Turskoj, g[illegible] su muslimanke hodale otvorena lica. Za mog [illegible] diranja nauka za vrijeme merhum sultan Abdul Hamida i baš kada je merhum Zihni ef. izdava[illegible] svoja djela, otvarale su se najviše ženske škole [illegible] Carigradu, koje su pohađale na hiljade učenic[illegible] sve zrelih djevojaka i u kojima su predavale na[illegible] stavnice i profesorice muslimanke otkrivena lica. Za ovo je sve znao, kako sam Halifa, tako i Šejhul Islam kao i muftije, kadije i kadi-askeri, pa s[illegible] Boga mi niko ne obazrije na onaj Zihni efendi[illegible] galat. Ja poznajem dobar dio Arabije i sva tr[illegible] dijela Egipta. Ni tamo ne stoje stvari, kako ih V[illegible] zamišljate. U Egiptu muslimanke, koje su upu[illegible] ćene na rad bilo na polju ili po fabrikama, otvo[illegible] rena su lica i ruku. U gornjem Egiptu isti način postoji, a na kraju pustare Nubi, blizu Čad jezera stanuju Tevarigi muslimani, kod kojih muško meće zastor na lice, a žensko hoda otvoreno. U Misiru djevojke muslimanke, koje študiraju nau[illegible] ke, imaju naročite haljine, a otvorena su lica. Sv[illegible] nastavnice na ženskim školama jesu muslimanke i otvorena lica hodaju. Slično je i u Jemenu od Kjevkjebana., pa prema Tagzu i Hahdžu. Tamo dapače nose na glavi velike pletare kao suncobran, koje zovu »muzelle«. Kako sam obaviješten od pouzdane strane, u Perziji, gdje je najstrožije zavedeno pokrivanje žene, ima mjesta gdje muslimanke hodaju otvorena lica. U Afganistanu je isti slučaj, a u Rusiji muslimanske žene već odavna otkrivene hodaju i vidnu ulo[illegible] vrše na znanstvenom polju, ima ih doktori[illegible] puno ih je kao nastavnice i knjigovođe.

Ja Vama sa Džessasovim izvodi[illegible] sam tumačio moje odgovore. Ja sam [illegible] rekao i naveo njegovo tum[illegible]

primjer. Za to Vi dobro pregledajte moje prvo pismo. Ono, što sam ja od Džessasa naveo, i odgovara Kuranu. Ja se ne pozivam ni na Hidaju niti na mnoge druge šerintske pravnike, koji slično tumačenje imaju, nego samo na **Kuran**. Ja tvrdim, a to tvrde i moji bivši i sadanji ustazi, da Kuran traži čistoću srca i duše i pristojno ponašanje, kako muška tako i ženska.

Vi se pozivate na 31. ajet u Suretun-nuru i naglašavate neke riječi..... Šta ste htjeli s time reći, to Bog zna, jer nijeste htjeli ni protumačiti. Tu se govori, da muslimanke metnu »himar« po svojim grudima. U Arabiji je bio običaj, da su nosile jednu vrstu haljina, kroz koju se je moglo vidjeti ono, što stoji na prsima. a to nije odgovaralo pristojnosti, pa je naređeno da pokrivaju i te dijelove. Cijeli ovaj ajet od »Vel jadribne«, pa do kraja, govori o onim tajnim ukrasima, koje se bez nužde ne mogu pokazivati osim mužu i bliŽnjoj rodbini. Tude nema o pokrivanju lica nijednoga slova. Himar je kao naš šal, kojega u Jemenu ženske, koje nose pletaru na glavi, meću preko pleća i zastiru vrat i prsa. U San-i taj himar meću preko glave i sapinju pod vratom tako, da dva ugla pokrivaju prsa kako se to razumije i iz riječi »Ala džujubihinne....«

Vi spominjete i nekakovu prvu zapovijed o pokrivanju, pa iz ovoga ajeta izvodite da se mora pokriti sve, pa i lice To je tumačenje vrlo pogrešno, jer je ajet vrlo jasan. U ajetu stoji, da muslimanke sprečavaju svoje oči, čuvaju svoje ukrase osim onoga što je na vani, a ono što je na vani, to su ruke i lica, jer to su mjesta vanjskih ukrasa. U 30. ajetu Suretun-nura traži muslimani sprečavaju svoje oči, čuvaju svoje stoću, iz čega jasno proizlazi da kod muška tako i kod ženske ralno vladanje, bez čega ne

Vi se pozivate i na 59. ajet u Suretul-Ahzabu i ističete neke riječi pa kažete da se još nešto treba pokriti izuzam što je prije naređeno. Ovdje se to ništa ne razumije. Ovdje se kaže, da metnu na se džilbab i da ga skuče oko sebe, da ne budu otvorenih prsa. Ovdje se traži pristojno oblačenje, a o pokrivanju lica ima govora samo što su neki komentatori protumačili, da treba rukama skučiti džilbab tako, da se samo jednim okom gleda i ovo se tumačenje uzima kao azimet.

Vi se pozivate na 33. ajet u Suretul-Ahzabu i uzimate opet samo neke riječi, pa vadite ono, što se apsolutno iz ajeta ne može razumjeti. Ovaj je ajet specijalni propis o prečasnim ženama našega Pejgambera. U njemu se nalaže, da Pejgamberove žene bez nužde ne izlaze iz svojih kuća, da se na ulici ne ponašaju onako, kako su se ponašale žene u doba neznaboštva ... i da se sjećaju onoga, što se u njihovim kućama uči, i da tako upoznaju Božije velike znakove i svaku mudrost ... Tude nema o pokrivanju ženskog lica ni jednog slova. Ja sam u mom prvom pismu (vodeći računa o ovim propisima) i rekao: ko može neka se ravna prema propisima o prečasnim ženama našega Pejgambera, pa neka u svojoj kući širi znanost i podučava zanate među svojim ženskinjem, ali Vas uvjeravam, da u današnje doba malo ih je, koji mogu to izvoditi.

Vi se pozivate i na 60. ajet u Suretun-nuru, [illegible] nešto, što u ajetu nema. Tu se govori [illegible], koje su se usijedile toliko, da više ne- [illegible] za udajom, mogu bez da se griješe [illegible] dijelo, daklen, i džilbab i himar, ali [illegible] bolje da čuvaju svoju čistoću i da [illegible] uju. Tu opet nema ništa o po-

Vi mi spočitavate da ne vodim računa o ... sadi-zemanu, iz čega proizlazi, da me nijeste razumjeli. Kroz 24 godine nijeste me mogli razumjeti, pa mi izgleda, da me nećete ni razumjeti. Ja ono što tvrdim i na što odgovaram, zastupao sam vazda. Za vrijeme rata, kada se je uspostavila radiona za šivanje, krpljenje vojničkih haljina, preporučivao sam mnoge muslimanke da tamo rade i da zarade. Kad bih god otišao u lager — gdje je smještena bila radionica, vazda bih muslimankama govorio: Lijepo i uljudno se vladajte, nemojte bacati ljage na Islam, a bolje vam je svijetla obraza zaraditi, nego drugom na teretu biti. Tom prilikom, a na njihov upit sam im kazao, da mogu biti otvorena lica i ruku. Kada mi je došla jedna deputacija i tražila da dignem te muslimanke iz te radione, ja sam ih obavijestio o svemu i rekao: Svaka, koja stupi u radionu, ima šest kruna dnevno, a ima ih koje zarađuju dnevno 12, pa i 18 kruna. Vi meni osigurajte do konca rata za svaku (a ima ih sada 140) po sto kruna mjesečno, ja ću ih odmah izvaditi, ali će njihova mjesta biti popunjena sa drugim, koje jedva čekaju. Na ovu moju primjedbu gospoda su tražila, da se radiona premjesti u Kolobaru i stavi pod nadzor jednog muslimana, na što sam kazao, da to nije moguće iz tehničkih razloga. Otišli su, a žene su i dalje radile sve do konca rata.

Prije šest godina, kada sam u Begovoj džamiji tumačio ajet »ve la tudarru validetun bi veledihа ...«, tumačio sam to dosta opširno. Dobro se sjećam, da sam tom prilikom rekao: Ne smije mati nanositi štete djetetu u odgoju, a ni ... pogledu izdržavanja, ali je nezna... najveća šteta za djecu. Tada sam ... čenja mojih bivših, a i sadanjih ... gao, kako je po šerijatskim propisi...

nost svakog ženskog čeljadeta, da poznaje propise o načinu uzgajanja djeteta, da poznaje najnužnije propise o čuvanju zdravlja dječinjeg i da treba da to nauči svaka ženska prije nego pođe u ailal. Kazao sam, da je dužnost sviju muslimana, da prošire nauku kako za muške, tako i za svoje ženske. Tumačio sam poteškoće o potrebnom pregledavanju muslimanskog ženskinja po liječniku, pa sam naglasio da trebamo odgajati muslimanke i kao doktorice i da je to farzikjifaje. Tada sam rekao, da mogu muslimanke študirati nauke i otvorena lica.

Ja sam i u Gajretovim prostorijama prigovarao i samom društvu Gajretu. Kazao sam, da su oni muslimansko društvo i kao takovi, da su dužni voditi brigu i o vjerskom odgoju povjerene im musliuanske djece, jer da su oni preuzeli na se roditeljsku dužnost. Prigovarao sam, što ne drže vjeroučitelje u svojim konviktima, pa da djeca budu bolje upućena u vjerske propise i u pravilno učenje pojedinih Kuranskih ajeta. Prigovarao sam im i za to, što su muslimanske djevojčice neupućene u vjerske propise vodili i to baš uz Ramazan na izložbu u Novi Sad i dalje, i kazao da to nije bilo umjesno. Nadalje prigovarao sam i [illegible] irlijama, kako u Gajretu, tako i izvan Gajreta i kazao, da nije lijepo, što ne vrše svoju vjersku dužnost, što ne dolaze u džamiju da klanjaju i [illegible] moje predavanje, što ne dolaze u dodir [illegible] muslimanima i što im ne pomognu sa svojim [illegible]. Tražio sam da održavaju i predavanja [illegible] svoje struke, donoseći kao primjer inteli[illegible] naših sugrađana drugih vjera, naglasio [illegible] trebali i oni da punom voljom porade [illegible] zajednice.

[illegible] Vaš prigovor, da nijesam svojoj [illegible] nije na mjestu. Ja sam

vršio i vršim svoju dužnost, kako je nije vršio ni jedan reis. Skoro osam godina, ja tumačim vjerske istine u Begovoj džamiji, izlažem i preporučujem ono, što je korisno islamskoj zajednici. Upirući prstom u naše manjkavosti, vjerskog odgoja, preporučivao sam i neke lijekove. Baš se dobro sjećam, da sam više puta tumačeći Božije zapovjedi o međusobnom potpomaganju rekao, da bi trebali svi džematski medžlisi i kotarska povjerenstva imati popis svih muslimana svoga područja, trebali bi imati popis takav, iz kojega bi se razumjelo, ko ima staratelja i skrbnika, ko opet toga nema, koliko djece ide u školi, a koliko opet ne ide, ko je u kakvom radu i gdje, pa da se prema tome odredi o svima jedinicama islamske zajednice ono, što je najbolje. Kazao sam tada, da nije pravo iščekivati od reisa, da on sam vodi o svemu računa. Naglašavao sam, da budemo svi zajedno, pa sam i ja tudi. Usprkos zakonskih propisa, koji me vežu, učinio sam i na prosvjetnom polju više nego i jedan reis. Ne ću da ističem sve što sam činio i činim za svoju islamsku zajednicu, ali moram da Vam kažem, da mi je veoma žao, da bas onaj džematski medžlis, koji bi trebao da najviše cijeni moj rad, spočitava mi da ne vršim svoju dužnost. Ako bi ovako svi džematski medžlisi rekli, onda bih morao utvrditi, da muslimanska zajednica u Bosni i Hercegovini nije [illegible] i da ne umije cijeniti svoje ljude.

Riječi »Bez izazivanja ne može se [illegible] nijesu upotrijebljene, kako ih Vi hoćete da [illegible] jebite. Kada sam ja govorio u Gajretovim [illegible] rijama o načinima, kako bi se [illegible] naročito mezarisani mogli [illegible] bacio »To bi izazvalo [illegible] »Bez izazivanja ne [illegible] mjer gradnju [illegible]

sam, da je prigodom gradnje dućana pred Ferhadijom bilo prigovora i da mi je došao jedan moj prijatelj i ljutio se, što su mu zemni ostaci njegove tetke iskopani i prenešeni pred mihrab Ferhadije. U mome pismu nema nikakove ironije. Ja sam posve iskren i iskreno izlažem moje misli, zato je suvišno bilo pripisivati meni, da pravim nekakovo ironisanje. Ja sam od toga vrlo daleko

Ovdašnje naše novine, pa i beogradske,ja vrlo malo čitam, dapače i ovo Vaše pismo nijesam imao kada sve pročitati od prije tri dana. Zato ja i ne znam šta je ko rekao. Dapače do skoro nijesam ni to znao, da su moje odgovore nazvali nekakvim izjavama, pa ste vjerojatno i Vi to poprimili. Uostalom, šta se je do sada reklo i o samom Kuranu, pa dragulj ostaje opet dragulj, a žarko sunce sja kao i prije. Kad ste Vi pročitali taj napadaj, mogli ste i odgovoriti, jer je svaki musliman dužan govoriti istinu i braniti istinu.

U mojim odgovorima i mojim pismima nema ni govora o kakovoj presiji i u tom pogledu posve krivo mislite. Ja poštivam svačije mišljenje, pa makar se ne slagalo sa mojim. To će mi potvrditi svak, ko me dobro zna. Tim zajedno, ja o vakufima i vakufnamama imam sasvim drukčije shvatanje, nego li ono, što ga Vi imate. Uostalom, oni, koji će poslije nas doći, moći će vidjeti, ko je imao pravo.

Ne znam šta Vas goni, pa da sada povlačite i šešir u pitanje. Ja sam o kapama dao odgovor još početkom 1914. godine i ono što sam rekao, tačno je. Što je ulema rekla, ja znam, ali znam i to, da ne odgovara pravom izvoru Islama. Misirska ulema nije zapravo ništa novo rekla. Ona je kazala: Lebsul kab-ati, iza kjane mejlen ilelkjufri, kjuf[illegible] Oblaćenjem šešira, ako se želi kjufur, i [illegible] Pa i ja velim, ako se oblaćenjem ma

kakove haljine želi biti kjafir, i postaće kjafir. Daklen, želja i volja je glavno, a ako ne želi kjufura, njega ne može ništa u kjufur metnuti.

Znam, da ste uputili i mom društvu pismo, jer su mi oni to kazali. Ja poštujem svačije mišljenje, pa tako i moga društva kao i Hadži muftije Maglajlića, pa i vrhovnog muftije, pa makar ja i ne znao šta su oni rekli, ali svoje najbolje cijenim, jer sam tako odgojen. Ne nametem nikom ništa, pa ni mom društvu. Džematski medžlis može da smatra moj odgovor, kako god hoće. Doći će vrijeme iza nas, pa će bolje razumjeti, šta je Džemaluddin govorio i šta je želio.

Glavni islamski centri Afgan, Iran i Egipat i njihovi odlučujući faktori već odavno vode računa o ozbiljnom odgoju svoga ženskog svijeta. Muslimani ovih država, već odavna govore, da se treba otresti drijemeža i proširiti nauku među sve jedinice islamske zajednice, kako to i Kuran zahtijeva, što i djelom pokazuju. U Afganu i u Iranu stvorene su naročite stručne škole za ženski svijet, gdje ženskinje študira razne znanosti i upućuju se u različite zanate. Osim toga otvorene su radionice, da se upośli potrebno i za rad sposobno ženskinje. Egipat se već ponosi sa ovakovim ustanovama i sa svojim na stotine izučenim sejjidatom, koje u različitim pravcima doprinose velike koristi svojoj domovini. Ovi muslimani osjećaju potrebu da se muslimanke odgoje za sve struke, koje su potrebne islamskoj zajednici. Moramo, vele, imati muslimanske liječnike, nastavnice, sposobne žene za sanitetsku službu i upućene u razne zanate, kako su to muški stari imali u drugom stoljeću.

Ne možemo, vele, izaći na kraj sa Evropom ako i drugu polovinu naše snage ne učinimo sposobnom za borbu i džihad. Ovi odlučujući fa-

predstavljaju ogromne milijune muslimana, [illegible] bolje poznaju i Kuranske propise i život [illegible]-salihina, nego li mi svi.

Potreba je vrlo jak pokretač. Potreba nagoni da se odstupi od uzimeta, pa da se pređe i na ruhsat. Na temelju toga su i šeriatski pravnici postavili svoje obrazlaganje. Vrijeme čudesa čini. Vrijeme je promijenilo feredžu i peču sa zarom i valom. Vrijeme pretvara i zar i valu u onaj džilbab, kojega zovu mantla, i u poluvalu. Čvrsta bi želja bila, da se uzgojem i čistom naobrazbom stavi granica, pa da se ne ide dalje, da se očuva ono, što je glavno, čistoća srca i duše, a da se i potrebama udovolji.

Vi mi na početku Vašega pisma izrlčete i osudu, pa velite, da sam kriv, što sam davao odgovore, iz čega vidim, da nijeste poljubo pročitali moje pismo ili možda sumnjate u moje razlaganje. Zar sam ja kriv, što je nekome stalo da pravi zbrku pojmova? Prije tri dana u Kiraethani je održana skupština za općinske izbore i nakon razgovora u tome pogledu, ustaje moj jedan prijatelj, za kojega sam u najopasnijim prilikama činio sve, što sam smio, pa i ono što nijesam smio, pa taj prijatelj ni manje ni više naglašava »Ostavite vi izbore i ostalo, znate li vi da je din u opasnosti, reis nam hoće da navuče šešir na glavu i da nam otkrije žene,« a za tim uzrujano podvikuje: »Neka on sebi metne šešir i neka otkrije svoju ženu«. Od prisutnih muslimana nije ga [illegible] htio popraviti, nije mu niko htio kazati, da [illegible] prijeti opasnost s druge strane, od čega se [illegible] reis najviše boji, a to je džehalet. To nije [illegible] onaj, koji je nakon toga čitao pismo dže[illegible]lisa, bez moga odgovora. Ako ovo [illegible] na uzbunu, ja onda ne znam, šta [illegible] Ne znam kakva ima razloga, da

se to govori na sastančima, gdje se radi o [illegible] skim izborima. U posjedu sam dvaju pisama, [illegible] su bez potpisa poslana odavlen u neke [illegible] u kojima se pozivaju muslimani, da ustanu protiv murtatluka reisuleme Čauševića. Ta su pisma poslali muslimani meni na uvid i uporabu, i vrijeme već pomalo otkriva i pisce i pošiljaoce. Ja dakle ne stvaram nikakva fronta, nego moji najbolji ahbabi stvaraju front protiv mene.

Ja nisam nikom rekao, da meće šešir na glavu, ja nijesam nikome rekao, da otkrije svoju ženu. Ja samo tumačim istinu i vjerski ruhsat, a i potrebu, koju nam je vrijeme donijelo, a i donosi.

Džematski medžlis može da smatra moj odgovor, kako god hoće. U tome ga ne sprečava ništa i mene samo veseli, da će se taj džematski medžlis držati šeriatskih propisa i da od njih ni na koji način ne će odustajati.

Ovaj bi odgovor Vi brže i jasnije dobili, da ste došli kod mene, dobili bi odgovor i za fetvu sarajevskog muftije, ali eto Vi ne primate ni moje pozive, dokazujući, da su Vaša pisma službena, pa zato primoran povlačim moje prijašnje: Selam alejkjum!

Sarajevo, 27. januara 1928.

Džemaluddin.

8. DRUGI ODGOVOR DŽEMATSKOG MEDŽ[illegible] REIS-UL-ULEMI.

Presvijetli gospodine!

Vaš drugi odgovor od 27. jan[illegible] matski Medžlis je primio i u s[illegible] pod predsjedništvom Džemaluddi[illegible]

Spahe, od 15. marta 1928. pomno proučio, te jednoglasno zaključio, da se sa Vašim odgovorom ne može zadovoljiti i do znanja ga uzeti iz slijedećih razloga:

I ovaj Vaš drugi odgovor, kao i prvi, nije nikakav stvaran odgovor, jer u njemu nejma ni jednog šeriatskog argumenta (delila), ni hadisa, ni ijžmal-umeta, ni kijasi fukahe, ni pozivanja na kjutubi šeriu, nego je jedino Vaše vlastito, ničim opravdano i nepotkrijepljeno proizvoljno tumačenje Kuranskih ajeta.

Vi velite, da se držite tumačenja Vaših bivših i sadanjih ustaza, ali ih ne imenujete i ne navodite tko su i u kojim djelima su napisala ta njihova tumačenja, pa da ih i drugi mogu vidjeti. U tome neimenovanju tih ustaza i njihovih djela ima sigurno kakav hikmet??

U Vašem odgovoru velite: »Moji su odgovori u skladu sa onim što Bog propisuje u Kuranu, pa i ako poznajem i ono što su šeriatski pravnici i komentatori rekli, ja se volim držati propisa uzvišenog Kurana, jer je on zauvijek i za sva vremena. Sa čime otvoreno priznajete, kao da je ono, što su šeriatski pravnici i komentatori rekli u proturječju sa propisima Kurana.

Iz gornje Vaše rečenice isto tako dalje slijedi da treba sve do sada pisane vjerske knjige, jer su prema Vašoj gornjoj izjavi oprečne propisima Islama, odbaciti, kao što također dalje slijedi, da su svi oni, koji su se dosada tih kjitaba držali, bili na krivom putu.

Mi dobro znamo i potpuno smo uvjereni, da šeriatski pravnici i komentatori Kurana, bili oni i sposobniji za razumijevanje uzvišenog Kurana, što posvjedočavaju i njihova pisana djela, mnogo bolje shvatili i više se pozivali, da proučavaju Kuran

nego li Vi. Njihova su tumačenja potkrijepljena i uslijed toga ispravnija, i mi od tih šeriatskih kjitaba ni u kojem slučaju ne odustajemo.

Ovako jednu golemu objedu na sve dosadanje pravnike i komentatore i na sve muslimane svijeta, koji su ih slijedili, izreći, previše bi smjelo bilo i od jednog velikog foruma alima, a kamo li nije od jedne samo osobe. I Vi ste čovjek, pa nijeste isključeni od onog općeg pravila, da ljudi griješe i ako Vi sebi nepogrešivost prisvajate.

Budući je ogromna većina šeriatskih pravnika i komentatora protivna Vašemu tumačenju, jasno je i logično, da Vi sa Vašim tumačenjem griješite. Vi u svom nepriznavanju šeriatskih delila i šeriatskih kjitaba zaklanjate se za Kuran i velite, »da se volite držati uzvišenog Kurana« i pozivate se samo na Kuran. Vi ste tumačenje uzvišenog Kurana patentirali za se i ne priznajete tumačenje mnogih većih, sposobnijih i priznatih kapaciteta iz čega jasno slijedi, da je ovo Vaše razmetanje uzvišenim Kuranom samo obmanjivanje neupućenog svijeta.

Novi mesheb, kojega ste donijeli od kemalista i kojega kušate, da presadite i našemu svijetu, ne samo da se ne slaže sa propisima Kurana, nego je upravo zabacivanje Kurana i njegovih propisa i perutanje šeriata i islamskog morala te je kao takav odbačen i osuđen od svih muslimana, što se vidi i iz fetvi sa raznih krajeva islamskog svijeta.

Da ste taj novi mezheb donijeli od kemalista, najbolji je dokaz to, što Vi, od kako [illegible] sa zadnjeg Vašeg putovanja po Turskoj [illegible] prilikom i pred svakim hvalite i [illegible] vate tamošnja stanje i [illegible] da tamo više ne postoji [illegible] lje svjedoči, a i Vi priznajete [illegible] ski propisi sasvim nekim [illegible]

Što u Vašem odgovoru velite: »Na ovo me poziva Kuran, jer mi propisuje razmišljanje i istraživanje«, izgleda, kao da time hoćete reći, da prijašnji šerijatski pravnici i komentatori, koji su živili posve blizu pejgamberovog doba i doba ashaba tabiina i koji su najbolje poznavali sahih hadise o tumačenju pojedinih ajeta, koji su u tančine poznavali arapski jezik i njegova pravila, vudžuhi kiraet sebebe nuzul nasih i mensuh i t. d., da oni nijesu dovoljno razmišljali i da se istraživanjem nijesu ozbiljno bavili. Medutim njihova ogromna djela o tumačenju Kurana sa raznih strana i gledišta, o sabiranju hadisa, o sastavljanju šeriatskih mesela i t. d., najbolji su svjedoci o njihovoj velikoj spremi i svestranoj naobrazbi kao i o tome, da su oni sav svoj život ovome posvetili.

A danas, u doba čistog materijalizma, u kojem i Vi živite ,da se nađe netko i spremniji i ispravniji za tumačenje Kuranskih propisa, neće laik a kamo li onaj, koji je tole u šeriatske propise upućen, priznati, pa zbog toga ni Džematski Medžlis, Vaše tumačenje, jer je ono protivno tumačenjima priznatih komentatora za valjano i ispravno ne priznaje.

Razmišljanje, a i tumačenje uzvišenog Kurana, može biti i pogrešno, a to tim prije, ako fali bilo koji uvjet za ispravno shvaćanje i tumačenje svih za to potrebnih znanosti i šartova, a mi smo i u našem zadnjem pismu naglasili, da ulema našega stoljeća, tih uvjeta ne posjeduje.

Na Vašu primjedbu u odgovoru: »da je pogrešno ako džematski medžlis napominje razporedaj šeriatskih pravnika zato, da može reći ovaj je bolji od onoga« i Vaše daljnje izvođenje iz tumačenja posve je pogrešno i iskrivljeno i [illegible] na našem materinskom jeziku

pisano, jer Džematski medžlis niti je u svome pismu tako rekao a ni mislio, da razvrstava šeriatske pravnike i komentatore po njihovoj dobroti, nego je utvrdio činjenicu, da za svaku struke postoje propisane kvalifikacije i da mimo te kvalifikacije i njihov određeni djelokrug i kompetenciju ne može se po vlastitoj volji i želji raditi i tumačiti. Islamska je ulema utvrdila razne stepene kvalifikacije za izvjesne kompetencije i svrstala je prema tome pojedine alime u one kategorije kuda i spadaju, da se znade, koliko je koji ovlašten prema svojim kvalifikacijama, a šta opet prelazi njegovu kompetenciju. I u svome zadnjem pismu džematski medžlis je utvrdio, da ste Vi tu Vašu kompetenciju prekoračili, a kod toga i danas ostaje.

Na Vašu primjedbu, da su sva četiri velika imama uvijek govorili: »Mi nikoga ne silimo, da primi ono, što smo mi pronašli, da je pravo, svako je slobodan, a k o m o ž e, da se posluži sa izvorom, mi ne tražimo, da nas iko slijepo slijedi« Džematski Medžlis znade, da se može svatko poslužiti izvorom, u koliko imade kvalifikacije za to, ali džematski medžlis znade isto tako, da su za služenje izvorom Kurana potrebne takve kvalifikacije kakvih ni Vi, ni današnja ulema nema, pa se uslijed toga ni Vaše tumačenje izvora Kurana ne može smatrati autoritativnim.

Kada ste mogli krivo i pogrešno shvatiti i protumačiti naše pismo, kako smo to u gornjim citatima ustanovili, premda je ono na našem materinskom jeziku pisano, od kuda onda možete smjelo tvrditi, da je Vaše tumačenje uzvišenog Kuraia ispravno?

Isto tako ste krivo shvatili i protumačili [illegible] sus u našem pismu o pokrivanju [illegible] ženskinja.

Džematski medžlis je ustvrdio, da je muslimanka na temelju ajeta i propisa bila pokrivena t. j. svi su mezhebi i sve sekte zastupali to, da se mora pokrivati, a ako je koja u tome griješila ne znajući, da je to dozvoljeno, kao što ne znači da je na primjer alkohol dozvoljen, premda ima muslimana, skoro u svim krajevima svijeta, koji ga piju.

Što se ašikovanja kod nas tiče, toga je bilo, ali je ulema uvijek proti toga govorila i nikad nije rekla, da je dozvoljeno i ako je to ašikovanje bilo sa prozora i iza mušebka, a ne kako sada može da bude, na temelju Vaših generalnih izjava i dozvola, da može otkrivena ići gdje hoće i dolaziti u dodir s kim hoće.

Vaša primjedba, da u Carigradu, Egiptu i Afganu muslimanke **pohađaju ženske škole, gdje nastavnice muslimanke predaju otkrivena lica** i da tome nitko ne prigovara, ne znamo kakve ima veze sa pitanjima, o kojima je riječ u našem pismu. Ta i mi i svatko znade, da pred ženskim nastavnicima mogu muslimanke biti otkrivena lica, a valjda je naše pismo toliko jasno, da se iz njega ne može izvući smisao, da bi mi bili protivni ženskim školama sa ženskim nastavnicama.

Vi u ovom pasusu Vašega odgovora hoćete da džematskom medžlisu imputirate nešto, što džematski medžlis niti je rekao niti tvrdio.

Na Vašu primjedbu u odgovoru, da i Vi i Vaši bivši i sadašnji ustazi tvrdite, da Kuran traži čistoću srca i duše i pristojno ponašanje kako muška, tako i ženska«, to tvrdimo i mi kao i svi [illegible] pravnici, koji su najbolje poznavali [illegible], koji baš radi te čistoće srca i duše i pri[illegible]anja i naređuje, da se izbjegava [illegible] narušiti i potkopati tu čistoću

ili što bi moglo na stramputicu zavesti, kao što je gledanje lica i drugih ženskih ukrasa i dolaženje u tješnji dodir, te je stoga i zabranio muslimanskom ženskinju miješanje sa muškarcima, koji joj nijesu bližnja rodbina.

Što se tiče Vaše primjedbe o ajetima za tesetur, koje smo mi naveli, kao da ih mi nijesmo razumjeli, džematskom medžlisu je čast ustvrditi, da je naše tumačenje spomenutih ajeta ispravno, jer se temelji na saglasnom tumačenju priznatih mufesira, a Vi Vaše tumačenje nijeste potkrijepili nikakvim priznatim dokazom i ovo ostaje samo Vaše tumačenje, bez ikakvih delila.

Mi se volimo, a i ispravnije je ugledati, u prečasne ženske Alejhiselamove, nego li u nekakve emancipovane, koje u svemu majmunišu evropejki i imitiraju je.

Na Vašu primjedbu: »Ja sam vršio i vršim svoju dužnost, kako je nije vršio ni jedan reis« džematski medžlis mora sa žaljenjem priznati, da ste Vi vršili svoju dužnost u negativnom pravcu bolje od svakog reisa, jer ni jedan reis prije Vas nije rušio ono, što mu je povjereno, da čuva, ni jedan od njih nije nikad niti što napisao ni izjavio, čime bi potkopao temelje šeriata, kao što ste vi učinili svojim izjavama i odgovorima, u kojima sami velite, da ne priznajete i da se ne držite onoga, što su mudžtehidi iz Kurana i hadisa povadili.

Vi velite, da ste i na prosvjetnom polju učinili više nego ijedan reis, pa džematski medžlis ovdje mora sa bolom u duši konstatovati, da je to bilo i opet samo u negativnom pravcu, jer pod Vašim reisovanjem zatvorene su tri čelvrtine [illegible] druga, zatvoren je dârul-muallimin, kuji je bio vor našoj vjerskoj obuci, zatvoren medresa i viša polovina [illegible]

[illegible] [illegible] spomenuta, a također [illegible] u pitanju [illegible] šerijatske [illegible] [illegible].

[illegible] je [illegible] [illegible] nastava u [illegible] mektebima i medresama, [illegible] [illegible] [illegible], a naročito Va[illegible] početnica [illegible] [illegible], uvođenjem kojim je [illegible], da djeca koja po njima uče, dolaze i u srednju školu, a da ne znaju učiti Kuran, što do sada sa [illegible] Emanovim početnicama nije bio slučaj, i [illegible] vrijednih i potrebnih kitaba. Eto, kako [illegible] nažalost bilansa Vašega [illegible] rada.

Nije [illegible] [illegible] u [illegible] govoriti, šta bi trebali džematski medžlisi i drugi vakufski organi raditi, nego treba, da Vi sa ulema medžlisom izradite jedan jasan i detaljan prosvjetni plan, [illegible] [illegible] inicijativu i uputite ih, šta i kako treba raditi, pa da uspjeh nauke i u vjerskom pogledu dade zadovoljavajuće rezultate.

Na Vaš odgovor, gdje velite, da islamski centri Afgan, Iran i Egipat vode brigu o odgoju svoga ženskog podmlatka i da su osnovali naročite stručne škole za ženski svijet, gdje ženskinje studira razne znanosti i upućuje se u različite zanate, džematski medžlis mora odgovoriti, da on [illegible] nije bio protiv izobrazbe ženskog podmlatka u granicama vjerskih propisa, ali Vi ga sa svojim izjavama i rulsatima hoćete najprije da otkrijete, mjesto da vodite brigu da osnujete [illegible] stručne škole za njihovo vaspitanje i od[illegible] [illegible] u Afganu, Iranu i Egiptu, u spomenu[illegible] [illegible] radi se u granicama šerijatskih pro[illegible]

[illegible] neka posluži [illegible] Korašnja [illegible]
[illegible] El-Ahbar koja javlja, da
[illegible] ženski zavod i [illegible]

tom prilikom zaključeno, da se mora strogo držati hidžaba.

Vaša izjava u odgovoru, koja glasi: »Ja poštujem svačije mišljenje, pa tako i moga društva kao i H. Muftije Maglajčića i vrhovnog Muftije, **pa makar ja i ne znao, što su oni rekli«** nama je nerazumljiva i smiješna, jer džematski medžlis ne razumije, kako ozbiljan mislioc može poštivati svačije mišljenje, pa i ono, koje se ne zna.

Rijaseti ilmija je po našem mišljenju uspostavljena, da razlučuje valjana i nevaljala mišljenja, koja se tiču vjerskih pitanja, pa da poštuje samo ona, koja se sa šeriatskim propisima slažu, a osudi i odbije sva druga, koja su protuslovna šeriatskim propisima.

Džematski medžlis mora ovom prilikom naglasiti, da je gornja Vaša izjava data bez promišljanja, a i ovaj slučaj potvrđuje, da Vi Vaše izjave dajete bez dovoljnog promišljanja, a biće da je i Vaše tumačenje Kuranskih ajeta isto tako bez potrebnog promišljanja, jer inače ne bi moglo biti protuslovno tumačenjima priznatih šeriatskih pravnika i komentatora.

Na Vašu primjedbu, koja glasi: »Ja nijesam nikome rekao, da meće šešir na glavu, ja nijesam nikome rekao da otkrije svoju ženu. Ja samo tumačim istinu i vjerski ruhsat, a i potrebu, koju nam je vrijeme donijelo a i donosi« Džematski Medžlis mora da odgovori, da prema šeriatskim propisima Vaša gornja izjava nije tumačenje istine i vjerskoga ruhsata, nego baš protivno tomu.

Isto tako ne stoji, da je kod nas vrijeme i prilike donijelo, da se mora obući šešir i otkriti ženskinje, jer ni oni, koji su taj šešir obukli, nijesu s time postali ni pametniji, ni radeni[illegible], ni ono ženskinje, koje se je otkrilo, nije

postalo ni spremnije ni pobožnije, nego opet protivno tome.

Džematski medžlis znade, da svatko ko hoće da uči i školuje se, a isto tako da radi za dobro islamske zajednice, može to i bez oblačenja šešira činiti, jer mu fes ama baš ništa u tome ne može smetati, pa je prema tome logično, da oblačenje šešira može imati kod pojedinca samo tu svrhu, da se ne može poznati, da je musliman, ili da izbjegava šeairi islamiju, a u takom slučaju, kao što i vi sami tvrdite, biće oblačenje kjufur, pa ne razumijemo, kako ste Vi mogli prema vladajućim prilikama izreći dozvolu, da se može šešir obući, a da se ne ogriješi o šeriatske propise. I ovdje ste dakle izdali jednu dozvolu bez dovoljnog promišljanja, jer je šeriatski ruhsat taksativno nabrojio slučajeve, kada se i u kojim prilikama i okolnostima može obući šešir, a te prilike kod nas nijesu nastupile, pa je prema tome, Vaše davanje dozvole pogrešno i protivno šeriatskim propisima.

To isto vrijedi i za otkrivanje ženskinja.

Prema gornjim činjenicama učinjen je od Vaše strane krupan promašaj, da se on mora tako smatrati, da ste Vi sa time počinili jedno djelo, sa kojim se gube kvalifikacije za onaj mekam, koga Vi danas zauzimate, jer prema propisima Statuta, vjerski poglavica treba da poznaje, ravna se prema šeriatskim propisima i čuva ih, a Vaše date dozvole su protivne šeriatskim propisima.

I prema svemu gore izloženome džematski medžlis mora još jednoć naročito naglasiti, da ste [illegible] priznavajući nikakovih drugih šeriatskih [illegible] Kurana, premda su i ona druga še[illegible]ila (hadis, idžma-kijas) Kuranom [illegible]isto tako ne priznavajući njegovo [illegible]riznatim mufessirima i komenta-

torima, čije je tumačenje protivno Vašemu, a jer Vi Vaše tumačenje nijeste potkrijepili nužnim šeriatskim delilima, bez kojih se delila ničije tumačenje ne može valjanim i autoritativnim priznati, odaljili ste se od našega mezheba i sa time izgubili nužne kvalifikacije za Vaš mekam.

Smatrajući, da je džematski medžlis sa svojim obrazloženim i dokumentovanim odgovorima dokazao, da je Vaše stanovište i tumačenje, kojega ste zauzeli, protivno ispravno shvaćenim šeriatskim propisima, džematski medžlis se nada, da će pozvani u ovome pitanju stvar dovesti na pravo mjesto i naći načina za osiguranje da se ovako nešto u budućnosti ne bi moglo ponoviti i zbog toga zaključuje svoja izlaganja sa izrekom: »Veselamu ala menittebial — huda«.

„Frkai dalla".

Od 28. novembra prošle godine, pa sve do ovih dana imao sam osim svoje dugotrajne zaduhe tešku bolest, u kojoj sam malo kada oči otvarao. Pošto mi se je zdravlje malo poboljšalo, dopao mi je ruku 19. broj »Novog Behara« i neke druge novine, u kojima vidjeh opet nekakve netačne izjave umišljenog mudžtehida g. Reis-ul-Ulema i njegovih nepobožnih i raskalašenih pristaša, koje su među pobožnim muslimanima podigle veliku prašinu i uzrujanost. Pročitao sam i ono, što je pisala ehli sunetska ulema protiv spomenutih izjava, pa mi se je sve dopalo, osobito ono, što je sarajevski džematski medžlis pisao, jer je sve potpuno u skladu sa šeriatom. Ali sa ljudima, koji ne drže do šeriata — kojega su nakon Muhameda a. s. njegovi ashabi i veliki imami (mudžtehidi) iscrpili iz Kurana i ostalih izvora islama i u kitabe popisali neopisivim trudom, nama gotove ostavili i po njima se sve do danas ravnala i fetve izdavale — bez ikakve je koristi s njima raspravljati i na izvore se pozivati, u kojima oni mogu lakše zapetljavati i zavoditi neupućeni svijet i svoj im batil mezheb nametati. Našoj je ulemi dovoljno bilo odgovoriti[1]), da u šeriatskim kitabima, po kojima smo dužni raditi, ovako i ovako stoji i mi kao i svi ostali pravovjerni sljedbenici islama pri tom ostajemo, a vaš[illegible]

[1]) delilul mukallidi kavlu imami hi[illegible] tum bil mudžtehidi.

tog nazovi šeriata ni najmanje ne priznajemo, pa bi oni tada morali umuknuti i kod naroda pobijeđeni ostati i tim bi ostao nezaveden.

Kako čujem, džematski je medžlis zaključio da neće dalje raspravljati s g. reisom. Sigurno radi toga, što su uvidjeli, da je to bez ikakve koristi. Ali pošto sam ja doznao, da se je mnogo naših neupućenih muslimana uslijed reisove igrarije riječima i fiškaluka zavela, pa misle, da je sve u šeriatu onako, kako je on odgovorio džematskom medžlisu na posljednje pismo njihovo, ponukalo me je to, da rečenoj zavedenoj brači uputim slijedeće pismo, koje sam ležeći u krevetu napisao, makar i pokasno bilo.

*

Ni za kakvo se vjersko pitanje, koje se može naći u vjerskim kitabima, ne pita ni čije na svijetu mišljenje, nego vrijedi ono, što u kitabima stoji, onako se kazuje i fetva izdaje, a svačije drukčije mišljenje i fetva je bez ikakve vrijednosti, jer je nezakonito kao što će se dolje navesti.

Draga braćo! Ne stoji ni u jednom vjerskom islamskom kitabu (Kuranu, tefsiru, hadisu, fiknu, akaidu i tesavufu), da je muslimanu bez sile i opravdanog uzroka dozvoljeno nositi: šešir, popovsku kapu, zunar, križ i sve drugo, što ga potpuno predstavlja, da nije musliman (šeriat dakle uzima, da je šešir i slično kao znak nemuslimana) kao što mu nije dozvoljeno bez opravdanog uzroka izraziti se, da nije musliman ili izgovoriti kako bilo kufur besjedu, makar čvrsto vjerovao u islamske principe. Naprotiv u svim kitabi[illegible] sva četiri islamska hak mezheba (Hane[illegible]lidija, Šafiija i Hambelija) izričito stoji, [illegible] nošnja haram (vidi brošuru »Beja[illegible] Unijjetil-Islamijeti« misirskih muf-

tija od sva četiri mezheba), samo je neka ulema jednog od navedenih mezheba rekla, da je ta nošnja samo haram, a da nije kufur, osim ako se tim teži kufru, a svi su ostali rekli, da je taj haram kufur. Gospodin reis kao i sve drugo i ova je riješenje misirske uleme netačno prikazao u odgovoru džematskom medžlisu (misleći valjda, da niko osim njega nema te brošure) u kome tvrdi, da je misirska ulema kazala ovo: »Oblačenjem šešira ako se želi kjufur, i biće kjufur«, a nije htio izjaviti, da su muftije sva četiri mezheba jednoglasno fetve izdali, da je spomenuta nošnja haram, koji je kufur, a da je samo neka ulema drugog mezheba rekla, ono, što je naveo gospodin reis, ali je i ta ulema rekla, da je to nošenje haram, premda nije rekla, da je kufur u svakom slučaju kako je to rekla sva druga ulema. Ista ulema jako osuduje Kemal pašu i Kemaliste.

Nadalje ja izjavljujem g. reisu i svim njegovim pristašama i ulizicama ovo: »Kogod nađe i u kakvom vjerskom kitabu (od kojeg mezheba bio da bio), da je rečena nošnja dozvoljena, neka mi njime oba moja oka iskopa«.

Treba svako vjersko pitanje dokazati naklom (kitabom), a ne aklom (po svojoj pameti), a g. reis pošto nije mogao dokazati naklom, da je nošnja šešira dozvoljena, nego je vidio u svim kitabima obratno, ubrusio je svojom mršavom logikom, da dokaže svoju netačnu tvrdnju, pa veli: Nije ništa propisano, kakvo će odijelo musliman nositi ne znajući, da is toga ne slijedi, da može svako nositi. Nije šeriat propisao ni kakvo će jelo musliman jesti a iz toga ne slijedi, da može jesti svako.

Iz dosada navedenoga jasno se vidi, osim izričito stoji u znamenitom kitabu Šerh... kifu, da je idžmai umet (saglasnost ... tehida) bio, da je spomenuta no...

taj haram kufur kao što većina veli ili ne bio). Protiv ijžmaa ne smije istupiti ni jedan musliman, pa ma to bio Imami Azam, a kamoli reis, jer je Pejgamber a. s. rekao, da neće nikad biti ijžmai umet pogrešan, a eto nažalost vidimo, da g. reis od klipa izjavljuje, da ne odgovara pravom izvoru islama ono, što je ulema rekla (Ve la havle!) Iz toga se vidi, da se on ne drži ni jednog od četiri islamska hak mezheba, nego u četrnaestom stoljeću islama po sebi izmišlja nekakav peti i protiv izdžmai umeta harami kat-i dozvalja. Da je to i mekruh, trebao bi on kao vjerski poglavica, da to zabranjuje, osobito kad je bez ikakve svrhe. Što se ne ugleda u biskupe i vladike. Ako hoćemo pravo reći izgleda nam dosadašnji rijaset tako, kao da mu je zadaća, da šeriatske propise ruši dozvaljanjem bih-ata, a ne da ga štiti. Svakim danom narod strepi, šta će novo iz njega izbiti protiv šeriata. Šta ćeš de, članovi zanijemili, a g. reis hoće da je liberalan i bajagi napredan kod svojih sešrdžija i Kemal paše. Pa onda neka se ne ljuti, što ga pobožni prijatelji njegovi mrze (lillah, među koje i ja spadam). On se usuđuje reći na početku svoga drugoga odgovora džematskom medžlisu, da su njegovi odgovori u skladu s onim, što Bog propisuje u Kuranu... Tako se nešto nije čulo ni od jednog velikog Imama, kao što to i on sam priznaje u svom slijedećem govoru, gdje navodi, šta su sva četiri imama govorila.

Tko otvoreno tvrdi, da su fikhski kitabi kutubi mensuha (dokinuti), zar mu se može išta vjerovati, što iz vjere kazuje. Ja držim, da onaj, koji ne vjeruje u fikhske kitabe, ne vjeruje ni u izvore

on usuđuje reći hadisima, koji mu
a nijesu hadisi, a dr ga ko upita:

koliko hadisa zna napamet, ako bi iskreno rekao, morao bi reći: »najviše desetak hadisa«, a oni, čije on znanje i mišljenje ne priznaje, znali su napamet na stotine hiljada hadisa.

Nošenje šešira i sličnoga prema islamskim propisima je dozvoljeno samo iz nužde. Ali se ulema razilazi u pitanju što je to nužda. Po kompetentnom mišljenju smatra se nuždom, te je dozvoljena nošnja šešira i sličnog, da se spasi život ili koji dio tijela, ili da se izbjegne teškom mučenju (dakle kad postoji ikjrahi muldži, kao što je nažalost danas u Turskoj). Nadalje se to dozvoljava kod uhađanja nerpijateljske vojske, spašavanja i izbavljanja zarobljenika iz inostranstva i sličnoga. Neki su pravnici dozvolili i za manje nužde (vidi moju brošuru »Esahul Akdije«). Ali hvala dragom Bogu, u našoj slobodnoj državi ne postoji nikakva sila niti nužda za to nošenje osim jedino, što su ministarstva na temelju netačne dozvole g. reisa i šutnje ulema medžlisa naložila svim vojnim oficirima i željezničarima bez razlike vjeroispovijesti, da moraju jednaku uniformu nositi.

Kukakvni članovi rijaseta u tom pitanju mučali su proti svoje dužnosti, koju im Bog i Štatut nalaže, premda su tajno protiv g. reisovih izjava, pa su takim ponašanjem, kako poznati hadisi glase pripali najmršavijoj klasi muslimana (kao muellefei kulub) i nijemim šejtanima. Samo iskreni i pobožni rahmetli Ali Riza ef. Rezaković je u tome pogledu potpuno svoju dužnost izvršio, ali je nažalost ostao osamljen, pa mu nije ništa uspjelo. Rahmetullahi alejhi! Većina je i naših muftija kukavnih poput članova rijaseta. Niko ih nije mogao ni »Iršad« ohrabriti. Imamo od kadi[illegible] dnoga ulizicu, koji u svojoj nekakvoj [illegible] koju je započeo ajetom, koji glasi [illegible]

njegove tvrdnje u njoj, a koju je završio mjesto hadisa: »Il-tehu mevadiat-tuhemi« sa riječima: Il-tekus sahehati. S ovakom spremom usuduje se od kipa reći, da je hadisi tešehuli izmišljen — bajagi muhakemu vodi ko ima pravo i ko je kriv muslimanskom nazatku i podvaljuje hodžama velike ljage i bez ikakva temelja protiv fetvi i hadisa ide i izvrgnje smijehu svakog, ko misli, da je nošenje šešira zabranjeno, a ne zna, da je time svu islamsku ulemu tedžhil učinio, pa čak i idžmai umet pogazio. Ovaj je ubrusiti kadija i reisa nadmašio za njegovu volju.

Šta ćeš de! Ko nema kakve stručne spreme, a upušta se u stručno prepiranje, a još ako se Boga ne uzboji i svijeta ne ustidi, mora ovako tapati kao pjan po kalu, pa je bez ikakve koristi s njim zalaziti u stručnu mubahasu. Sad zasad ne možemo ništa tačno o hodžinskoj kuriji progovoriti, kasnije ćemo vidjeti ili će ona i dalje ovaj rezalet gledati, ili će ga pošteno spriječiti, pa ćemo onda o njoj točno govoriti.

Treba istaknuti da oni, koji dozvoljavaju nošenje šešira, na kojegod su se vrelo (mehare) pozvali, kad se na isto obratimo, nađemo sve drukčije, nego oni tvrde. Dakle sve je samo zamotavanje, ali ovi ljudi ne daju, da ih iko pobija. Ako koji hodža kao što je i dužan protiv njih progovori, nazivlju ga konzervativcem, tjesnogrudim fanatikom, krivim tumačem vjere, mračnjakom, nazadnjakom i t. d. Bezvjerstvo je zavladalo svuda, a Kemalisti se razmahali na sve strane, pa treba ko drži do onog svijeta, da bude jako oprezan, te da zasluži sevaba koliko 100 šehita (men [illegible] bi suneti...). Kemalisti zavode narod nematerijalnim napretkom i kulturom Kemalističke vlade (biva od kako je prisilio narod [illegible] otkrivanje žena). Ako je istina, to veseli

sve muslimane, a najviše ulemu, all svakom je poznato, da taj napredak nije usljed nošenja šešira i otkrivanja ženskinja i usljed drugih protušeriatskih djela, nego je to, što je turski narod usljed dugotrajnih ratova bio jako propao, pa ga je sada, pošto je ratovanje prestalo, vlada podigla na rad, da se popravi i oživi. To im i šeriat nalaže, pa je to moglo biti i bolje i oduševljenije, da se ne udara o tle šeriatom. Ali je tamo prešla na kormilo države mlada nemoralna turska inteligencija, kojoj nije do vjere, pa je na šeriat pljunula i time izgubila simpatije svih muslimana na zemaljskoj kugli, na kojima je Turska država opstojala prema tolikim neprijateljima šest-sedam stoljeća, a da vidimo kako će odsele biti. Bože bolje, nego što se misli.

•

Premda novi šeširdžijski »mudžtehid« ne priznaje fikhske kitabe i velike imame, nego ih — kako je gore rečeno — nazivlje kutubi mensuhom, ipak se poziva na njih u svom posljednjem odgovoru dženatskom medžlisu glede otkrivanja muslimanskog ženskinja, ali samo u toliko, koliko se ne kose sa njegovim novim mezhebom (kao i na brošuru misirskih muftija) pa veli, da je Imami Azam rekao, da žensko lice nije avret pa može muslimanka otkrivena lica hodjiti. Trebao je to opširnije izjaviti, pa da se stvar pravo shvati, naime, da je Imami Azam gledajući na prilike svoga doba, kada je svijet bio pošten i moralan, zauzeo stanovište, da žensko lice nije avret, ne mora ga ženska pokrivati, osim slučaju kada postoji bojazan pobudivanja i naslade kod muškaraca.

Kad je kasnija ulema (mesnji) kvarenost muškinja i ženskinja

nje počelo gledati i dotjerivati prema muškarcima (što ne smije biti), pa čak i koketirati i t. d., zatim im je otkrivati lice, a muškarcima da ih gledaju i s njima razgovaraju na temelju toga, što je po šeriatu haram sa šehvetom (strašću i zadovoljenjem) gledati u šta bilo osim kod bračnog druga. Spomenuti mudžtehid nije smio na pitanje, koje veli, da mu je postavljeno na sastanku u »Gajretu«: »Hoće li se muslimanka o vjeru ogriješiti, ako otkrivena lica hodi« odgovoriti, da neće, znajući, da se uz lice otkrivaju: kose, uši, prsa, pa u modernih i ruke do ramena, a što je sve avret, kojeg je dužna pokriti i najstarija baba. Ja ne znam zašto je reis tako susretljivo odgovorio — valjda zato, da bolje udovolji svojim posjetiocima, pa da im reknu, da je potpuno liberalan i da se može s njime kako god ko hoće, a ne zna, da se i oni između se ismjehuju njegovu budalastoću.

*

Što gospodin reis dozvoljava, da se kosti mrtvih osoba iskopavaju u grobljima, pa da se po njima podignu zgrade u korist sirotinjskih džamija i mekteba, ja nijesam ni u kakvu kitabu mogao naći, da se to dozvalja makar i po mršavom tumačenju njega u svim kitabima stoji, da je nebši kabur (iskopavanje mrtvih) haram, pa ju ne znam na temelju čega je to on dozvolio (sigurno ni on kao i drugo). Svaki mrtvac koje vjere bio [illegible] ima pravo na metar dva zemljišta [illegible] pa odakle prava živim, da im i to [illegible]

[illegible] vidi g. reis ne obraća se ni na jedan [illegible] osim hadžagi na Kuran ne prizna[illegible], ako se ne podudaraju s njegovim [illegible], ma da je to zabranjeno ovim hadi-

som: »Ko Kuran tumači po svom mišljenju, pogriješio je, pa makar da je slučajno i pravo protumačio«. Mi priznajnmo, da je od četiri izvora šeriata najglavniji Kuran. Ali najsposobniji, najpobožniji i pejgamberovu vremenu najbliži imami (mudžtehidi), koji su Božji povjerenici i pejgamberovi pravi nasljednici, iscrpili su s velikim trudom iz Kurana i iz hadisa sva šeriatska pitanja (mesele), koje ljudski um i razum može dokučiti i razumjeti i u svoje kitabe uvrstiti, pa nije dozvoljeno nama (vidi Usuli fikh), pa čak ni prijašnjim šeriatskim piscima od više stoljeća (kao piscima: Multeke, Durri Muhtara, Durera i sličnim) zbog pomanjkanja spreme i povjerenja u dinskim stvarima i zbog udaljenosti od pejgamberova i ashabskog vremena, da po sebi i po svom razumu iz rečenih izvora crpe ikakva šeriatska pitanja, koje su vec iscrpili rečeni kompetentni imami prije možda na dvanaest trinaest stoljeća Svak je drugi dakle dužan slijediti jednog od rečenih imama i njegova se mezheba držati. Čak kad bismo mi našli ajet ili hadis, koji se prema našem shvaćanju ne podudara s njihovim idžtihadom, mi smo dužni držati se njihova idžtihada, a ne onoga, što mi razumijemo iz toga ajeta ili hadisa, jer ima ajeta i hadisa, koji su menouh, muevel, muhasas i musedžah, a to najbolje mudžtehid znade kao i pravo značenje i duh ajeta i hadisa.

Što g. reis u svojoj posljednjoj izjavi navodi da su sva četiri velika imama (mudžtehida) [illegible] jek govorila: »Mi nikoga ne silimo, da prima [illegible] što smo mi pronašli kao pravo. Svakom je [illegible] bodno, ako može da se posluži sa izvorom. [illegible] tražimo, da nas iko slijedi, to nije [illegible] sve drugo njegovoj, nego je Imam [illegible] svojim drugovima Imami El[illegible]

Muhammedu, koji su imali potpunu mudžtehidsku kvalifikaciju: »Ako vam pamet drukčije pretegne na temelju kakva izvora (delila), nego sam ja spomenuo neko šeriatsko pitanje, vi ostanite pri svom nalasku«. Dakle to je dozvoljeno samo mudžtehidima. Kad bi mi i priznali, što g. rejs veli, da su sva četiri Imama govorila onako, kako on veli, govorila su to onima, koji su u stanju poslužiti se izvorima kako treba, a to su samo mudžtehidi, a ne ljudi kao mi, koji ne spadamo ni u jednu kategoriju šeriatske uleme i koji se ne bojimo, da se o šeriat ne ogriješimo. Da je dozvoljeno svakoj sorti hodža, da po svojoj pameti i sposobnosti šeriat crpi direktno iz izvora, bilo bi dosle na stotine hiljada različitih mezheba u Islamu.

Nije zgorega ovdje ukratko navesti neupućenim ljudima kategorije šeriatske uleme, da se vidi, šta je kompetentna današnja ulema osobito g. Rejs.

Šeriatska hanefiska ulema podijeljena je na sedam kategorija (u pogledu dirajeta, rivajeta i fetfa).

U prvu kategoriju spada samostalna ulema, koja je najbliža vremenu ashaba, koja je na vrhuncu sposobnosti idžtihada i pobožnosti, te je kompetentna, da po svojim vlastitim pravilima crpi sva šeriatska pitanja direktno iz Kurana i drugih izvora Islama (hadis, idžma i kijas). U ovu kategoriju spadaju naš Imami Azam r. a. tako i druga velika Imama (mudžtehid fiš-šer-i.).

U drugu kategoriju spada ona ulema, koja je [illegible] od Imami Azama i imala potpunu mudžtehidsku kvalifikaciju, te je kompetentna šeriatska pitanja direktno iz [illegible] ali po pravilima svog velikog [illegible] mezheb). Dakle ova je ule-

ma vezana uz svog Imâma samo u pravilima, kojih se treba držati kod crpenja. U ovu kategoriju spadaju Imami Ebi-Jusuf, Imami Muhamed i drugi.

U treću kategoriju spada ona ulema, koja je kompetentna crpiti po pravilima svog velikoga Imama samo ona pitanja, koja nisu tradicijom dokazana (rivajetom, kako su ih imami prve ili druge kategorije pronašli). Ove su sve tri kategorije mudžtehidi u različitim stepenima sposobnosti, a sve su slijedeće kategorije mukalidi a u različitim stepenima.

U četvrtu kategoriju spada ona ulema, koja potpuno s dokazima (delilima) zna ova pitanja što su ih prve tri kategorije uleme pronašle. Ova je ulema kompetentna samo protumačiti ona pitanja imamova, koja se mogu na više načina tumačiti i odlučiti, koje je imam mislio (ashabi tahridž), a nije kompetentna ništa na novo crpiti.

U petu kategoriju spada ona ulema, koja je kompetentna samo odlučiti nama, koji je rivajet (kada ih bude više u jednom pitanju) ispravniji (pa da ga se držimo. Njih nazivaju ashabi terdžih).

U šestu kategoriju spadaju oni stručnjaci, pisci šeriatskih kitaba, koji su dobro poznavali jača i slabija zastupanja fakiha, pa su u svoja djela pisali samo ona jača. To su pisci od priznata četiri djela (Kenza, Muhtara, Vikoje i Medžmea).

U sedmu kategoriju spadaju oni stručni pisci, koji nijesu kompetentni ništa od navedenih stvari učinit makar da su zapamtili sva rečena pitanja iz prijašnjih kitaba, a to su: pisac Multeke, Durera, Temvina i sličnih kitaba, nego su dužni tumačiti i pisati onako, kako je ulema

ljudskih kategorija naznačila i po tom fetve izdavati.

Prema ovome rasporedu današnja ulema ne spada ni u jednu kategoriju šeriatske uleme, pa ni rečmo ustazi muhiterem, premda se po narodnom običaju naziva vjerskim ulemom.

G. reis u svom pismu ne priznaje ovog rasporeda, po kome se od pamtivijeka sva ulema ravna (i baš time je šeriati muhamedija sačuvana od muftsidskog tumačenja), nego kaže, da su taj raspored ljudi gradili i pripisuje se čak u najprvu kategoriju mudžtehida pa još i na više, jer on je (po njegovom mišljenju) kompetentan i protiv idžmai-umeta nešto tvrditi, što nije mogao ni jedan veliki imam. Alah selamet!

Pošto je — kako gore rekosmo — rečeni g. prijašnjim i skorašnjim svojim netačnim izjavama zaveo mnogo neupućenog svijeta, tako da je mnogom rasklimao uvjerenje u mnoge šeriatske propise, pa kad im se koje šeriatsko pitanje kaže, sumnjaju i više puta zapitaju »ima li to u Kur-anu?«, a ne vele u kitabu, kako bi trebalo reći, jer je kutubi fikhija za sve muslimane obvezatna, pa zato držimo, da je potrebno istaknuti im makar u najkraćim potezima, ko je i kakov je bio naš veliki Imam i sa kakovom je opreznošću crpio šeriatska pitanja iz Kur-ana i drugih izvora šeriata, iz čega se može jasno vidjeti tačnost i istinitost njegova mezheba, ne bi li se time zavedeni svijet popravio i učvrstio svoje uvjerenje u šerijatske kitabe.

Napisano je preko 20 djela o životopisu Imama Azama i njegovim vrlinama, od kojih djela nekoja imaju do 20 svezaka. (Vidi Kešfuz-zunun i druge.)

Imam Azam rođen je u Kjofi 80. g. po hidžri, te je vidio nekoliko ashaba. Dokazano je, da

je u sedmoj godini postao Hafizi-Kur-an, u petnaestoj je znao 30.000 pejgamberovih hadisa. Slušao je hadise od 4000 šejhova i bio je hafizi-hadis (znao je 100.000 hadisa s ravijama napamet). Svi su mu mudžtehidi priznali vanrednu sposobnost i poznavanje šeriata. Njegova vanredna nadarenost vidi se i iz ovoga primjera: Došla mu je jedamput jedna žena i potužila se, da je dobila samo jedan dukat iza umrlog brata, koji je ostavio 600 dukata. On je zapita, ko im je dijelio miraz, a ona odgovori, da im je dijelio Davudi-Taija (njegov učenik). Na to joj on odmah reče, da joj više i ne pripada, jer je sigurno umrli iza sebe ostavio: dvije kćeri, majku, ženu, tebe kao sestru i 12 braće, što ona i potvrdi. Gledaj njegove velike dosjetljivosti! Kako je odmah iz njezina dijela $^{1}/_{600}$ shvatio, koji su još nasljednici s njom ostali iza umrloga. Ja sam ovaj predmet predavao u medresama i šeriatskoj sudačkoj školi preko 30 godina i napisao nekakvih više djela o tom predmetu, a da sam se mislio mjesec dana i više, ne bih mogao smisliti ono, čemu se je Imami Azam odmah dosjetio. Rahmetullahu teala.

P o b o ž n o s t. Njegovi biografi dokazuju, da je Imami Azam 40 godina klanjao sabah namaz s jacinskim abdestom, da je 55 puta hadž učinio, da bi uz ramazam i bajram 62 puta Kur-an na pamet proučio i mnogo je obnoć nafilu klanjao i Kur-an učio. U posljednjem hadžu uz velike hedije dopustili su mu ključari, da jednu čitavu noć proboravi u Kabi, gdje je klanjao dva rekata, u kojima je proučio cijeli Kuran. Kad je selam predao zaplakao je govoreći: »Milosni Allahu! Premda da Ti ovaj slabi Tvoj rob nije ibadet učinio kako treba, ali Te barem poznaje kako treba oprosti manjkavosti ibadeta za poznanje Tvoje veličine!« Iz velike svoje

htio primiti ni darova od vladara. Kad mu je halifa Mensur jedamput poslao 100.000 dirhema na dar, nije to smio odbiti, nego je novac primio i notaknutoga ga ostavio na stranu oporučivši ga svom sinu Hamadu, da ga povrati vladaru nakon njegove smrti, što je ovaj i učinio. Takoder nije se htio primiti ni položaja Kadil-kudata, što je tada bila najviša državna služba, ma da je od Halifa prisiljavan na to, zatvaran i batinjan, pa je u zatvoru i preminuo u svojoj 70. godini r. a Viša polovica muslimana pristaje uz njegov mezheb. Koliko se je čuvao sumnjivih stvari, vidi se iz toga, što, kada je njegov drug u trgovini prodao nekakvu tkaninu, koja bila je sa manom, ne obavijestivši trgovca o toj mani i novac smiješao sa ostalim kapitalom. Imami Azam doznavši za to, nije se htio služiti tim novcem, nego je sve podijelio sirotinji, premda je bila poveća svota (veli se oko 30.000 dirhema).

Opreznost. Kod rješavanja pojedinih šeriatskih pitanja tako je oprezno postupao, da ne bi dopustio, da se u kitab upiše nijedna mesela, koju je on iz izvora razumio, dok je ne bi svestrano pretresao sa svojim drugovima u nauci kojih je bivalo do 1000 članova uleme u Kjofenskoj džamiji, medu kojima se je nalazilo po 40 mudžtehida i veliki broj svih vrsta stručnih naučenjaka: kuraa, (koji su poznavali načine učenja Kur-ana), muhadisa, (koji su sve pejgamberove hadise napamet znali), jezičara, (koji su poznavali najmanje sitnice arapskog jezika), analogičara, (ehli kijas), mezinei-kirama (evlija, ehli tarika; i povjesničara (ehli sijera, koji su dobro znali rad i djela iz života pejgambera i ashaba Pred ovakovo svoje društvo imam bi iznio pojedina pitanja i rekao, da svak kaže, što se sjeća iz Kurana i drugih izvora i postupka ashaba u

tom pitanju, pa bi svaki kazao, što zna, te bi se pretresalo svačije mišljenje, pa kad bi se uvjerila da se slaže sa šeriatom, rekao bi, da se u kitab upiše. Više puta bi koje pitanje ostavili neriješeno zbog odsutnosti kojega važnijega člana. Događalo se je, da se ne bi moglo riješiti jedno pitanje ni za mjesec dana, pa bi imam govorio: »Ja sam Bogu nešto zgriješio«, te bi klanjao dva raketa namaza, istigfar činio i plakao moleći Alaha, da mu grijeh oprosti i da ga uputi na pravilno riješenje dotičnoga pitanja. Nakon riješenja dotičnog pitanja Bogu bi šućur učinio na datoj uputi.

Eto, draga braćo, kakovi su mudžtehidi bili i kako su opnezno šeriatske propise crpili iz Kurana i drugih izvora šeriata, u kitabe ih popisali i te kitabe nama u amanet ostavili, pa danas ne preostaje nikomu drugo, nego da se njihovim kitabima pokorava,[1]) jer to je pravi šeriat. Danas, kojigod nazovi alim ne begeniše njihove kitabe nego od klipa protiv njih izjavljuje svoja nekakva mišljenja, taj je izašao iz šeriatskih granica i njegova je svaka izjava ništava.

Kako gore rekosmo idžmai-umet je bio, da je nošnja šešira i sličnoga harami-kati (makar bio haram li gajrihi, usljed spodobnosti) a poznato je da je protiv idžmaa nešto tvrditi veliki bidat, pa ko protiv idžmaa nešto tvrdi, osobito od klipa taj ne spada u ehli sunetsku grupu muslimana, nego u »frkai dallu (grupu, koja je temeljito zašla s pravog puta), a kogod šešir nosi bez šeriatskog uzura, taj je izašao iz muslimanske zajednice (dokle god se toga posla ne pokaje) isto kao da je rekao: Zbogom muslimani, ja odustajem od Islama, jer je na se metnuo znak nemusli—

---

[1]) ve mud-deil [illegible]

ma. Ja ovo ne izjavljujem na temelju svoga mišljenja, nego na temelju jasnih šeriatskih propisa pa nema niko pravo da se na me ljuti.

*

Nakon završetka ovoga svoga pisanja dobih jedno vrijedno djelce. »O tesetturu« (o pokrivanju ženskinja) od profesora Ibrahim Haki ef. Čokića, koje je potpuno stručnjački i u potpunoj saglasnosti sa šeriatom napisano, pa mu iz dna srca čestitam i rečeno djelo najtoplije preporučujem svakom bratu muslimanu, naročito našoj ulemi. Zatim opet dobih i drugo djelce: »Rasprava o hidžabu« (krijenju muslimanki) od čuvenog alima Hadži Ali Riza ef. Karabega iz Mostara, u kojoj je temeljito dokazao dužnost krijenja muslimanki i upozorio gosp. reisa na njegove krupne pogreške u njegovu nedostojnom i smiješnom idžtihadu u četraestom stoljeću. Ja mu najsrdačnije čestitam i ovo njegovo djelo najtoplije preporučujem svim muslimanima, osobito ulemi. Žalosno je, što nam nijesu ovaki ljudi u »Rijasetu«.

Sejfulah.